

2023-02

jaargang 54
nummer 2
maart 2023

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

Sterrenwichelen
voor vrijdenkers

Kauwen
op de Heer

Religies
en rituelen

Ad populum
in de politiek

Donderdagmiddag 16 februari 2023 vond in het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden de presentatie plaats van Anton van Hoofs nieuwste boek *Je hebt gewonnen, Galileë*, uitgegeven door Omniboek. Het boek behandelt hoe prominente theologen en heidense intellectuelen elkaar vanaf de tweede eeuw met argumenten voor en tegen het christelijk geloof om de oren sloegen. Op deze foto praat Anton nog wat na met oud-bestuurslid Gerhard Elferink en oud-hoofdredacteur Jan van der Werff. Foto van René van Elst.

COVER

Voorkant: Donderdagavond 16 februari 2023 maakten bestuursleden Bart Collard en Floris van den Berg twee podcasts in De Balie te Amsterdam. De geïnterviewde (over kwakzalverij en vrijdenkerij) was voorzitter Stanley Bakker. Foto van René van Elst.

Achterkant: Op zaterdag 18 februari 2023 hadden het DVG-bestuur en de Vrijdenker-redactie in een Utrechts vergadercentrum hun jaarlijkse beleidsdag. Op de bovenste foto v.l.n.r.: redacteur Maarten Gorter, redacteur Anton van Hooff, redacteur Eelko de Vos, penningmeester Fabian van Langevelde, voorzitter Stanley Bakker, secretaris Bart Collard, redacteur Herman Reimes en gast Hans de Vries. Niet op de foto: bestuurslid Floris van den Berg en hoofdredacteur René van Elst (maakte de foto's).

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

jaargang 54 • nummer 2 • maart 2023

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
Colofon De Vrijdenker / Informatie De Vrije Gedachte	Redactie/Bestuur	2
Sterrenwichelen voor vrijdenkers	Jan Willem Nienhuys	3
Hoe werkt religie (3, slot)	Jeroen Janssen	6
De mens kauwt op de heer	Anton van Hooff	11
Een twee drie vier, hoedjes van Kirill	René van Elst	12
Reli-gijzeling	Anton van Hooff	14
Religies en rituelen	Stanley Bakker	15
Reactie op <i>Onderwijs van statistiek en helder redeneren aan vrijdenkers mislukt</i> van Matthew de Roode	Herman Reimes	18
Gods zelfmoordende liefde	Eelko de Vos	20
Nogmaals gratis geld; een korte reactie	Harry Ansems	23
Ad populum in de politiek	Floris van den Berg	24
Vrijheid, rechten? Graag, maar wel alleen voor ons!	René van Elst	26
Zelfeuthanasie	Anton van Hooff	29
Toveren met Harry Potter gecancelld?	Maarten Gorter	30
De auteurs van dit nummer / Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	32

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker – voorzitter
 Floris van den Berg
 Bart Collard - secretaris
 Fabian van Langevelde - penningmeester

Postadres en telefoonnummer:

De Vrije Gedachte,
 Antonius Mattheuslaan 16
 3515AS Utrecht
 Tel. 06-28301336

E-mail:

secretaris@devrijegedachte.nl

IBAN:

NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
 Postadres en telefoon: zie hiernaast

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie "Kosten" hieronder in het Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Van Langevelde - Bakker - Collard - Van den Berg

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofdredacteur a.i. en eindredacteur
 Maarten Gorter – coördinator
 Anton van Hooff
 Herman Reimes
 Eelko de Vos

Opmaak:

Jaap van Dijk

Postadres en telefoon:

zie hierboven bij de informatie over DVG

E-mail:

redactie@devrijegedachte.nl

Website:

zie hierboven bij de informatie over DVG

(Leden- en) abonnementsadministratie:

Zie hierboven bij de informatie over DVG

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
 met abonnement € 30,— p.j.
 Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren. Zie de aanwijzingen achterin dit blad.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
 ISSN: 1872-1478

Disclaimer: De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

Sterrenwichelen voor vrijdenkers

door **Jan Willem Nienhuys**

Ik ontdekte onlangs dat lang niet alle vrijdenkers weten wat sterrenwichelarij oftewel astrologie inhoudt. De eerste misvatting is dat het over sterren en sterrenbeelden gaat.

De sterren van de Grote Beer, Orion, de Leeuw en de andere 85 (1) sterrenbeelden hebben altijd dezelfde positie aan de hemel. Ze lijken vast te zitten aan een starre koepel die in 23 uur en 56 minuten een volledige omwenteling maakt. Dus als je elke dag op precies dezelfde tijd gaat kijken, zul je zien dat die koepel elke dag een graad (tweemaal de breedte van zon of maan) naar het westen is gerooteerd, maar verder niet verandert.

Er zijn uitzonderingen. De maan staat elke dag op dezelfde tijd zowat 12 graden verder naar het oosten. De zon staat elke dag wel op dezelfde tijd op ongeveer dezelfde plaats. Bijvoorbeeld iets na het middaguur in het zuiden, het hele jaar rond. Daar berust een zonnwijzer op. Dus ten opzichte van de vaste sterren gaat de zon elke dag een graad naar het oosten.

Er zijn ook 'sterren' die geen vaste plek tussen de overige sterren hebben, en net als de zon en de maan elke dag een stukje opschuiven (meestal, net als zon en maan, naar het oosten) ten opzichte van de vaste sterren. Vanwege die niet-constante plaats heetten ze vroeger zwerfsterren of dwaalsterren, *planètēs* in het Grieks. Dat is de reden waarom astrologen al die bewegende dingen aan de hemel planeten noemen. Lang geleden dachten mensen dat die planeten iets met goden van doen hadden.

Geen sterren maar 'planeten'

De westerse astrologie gaat niet over sterren, maar over planeten. Een horoscoop is niet een stukje tekst in de krant over wat Weegschalen vandaag of deze week te wachten staat. Dat is namelijk een tweede wereldverspreide misvatting.

Een horoscoop is een diagram waarop staat aangegeven op welke plaatsen aan de hemel de astrologische planeten zich bevinden, zoals gezien op een bepaalde plaats en tijd op aarde, meestal de geboorte van een persoon. Als u googelt op 'birth chart' vindt u veel voorbeelden. Omdat zon, maan en planeten allemaal

ongeveer dezelfde baan tussen de sterren volgen, wordt in een horoscoop alleen die baan getekend in de vorm van een cirkel. In de horoscoop geven twee horizontale lijntjes de horizon aan: links de oostelijke en rechts de westelijke horizon. Het stuk onder die horizontale lijntjes is dus onder de horizon. Dat is dus niet zichtbaar op het ogenblik en de plaats waarvoor de horoscoop is getekend, maar het is er wel.

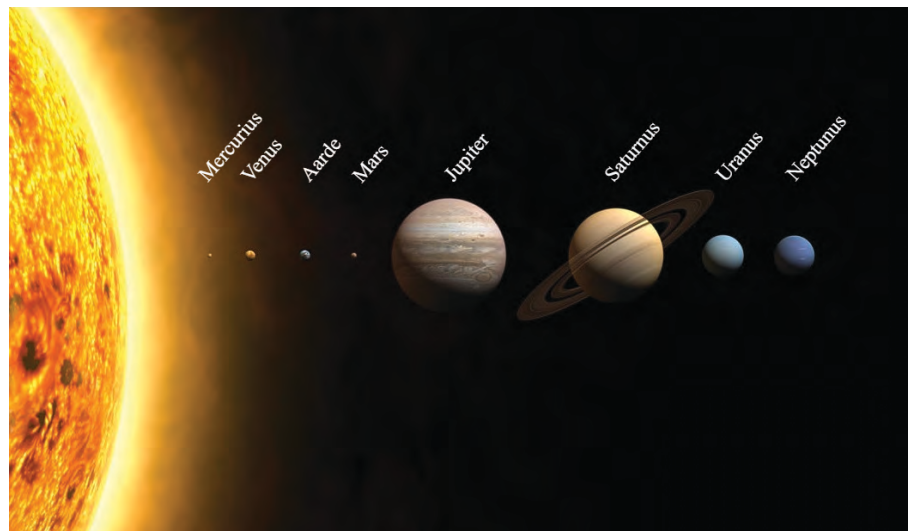
Langs die cirkel (technische naam: *ecliptica*) zijn de posities van de planeten met symbooltjes aangegeven. Een rondje met een schuin pijltje eraan is Mars, een sikkeltje is de maan, en de zon is een rondje met een punt erin.

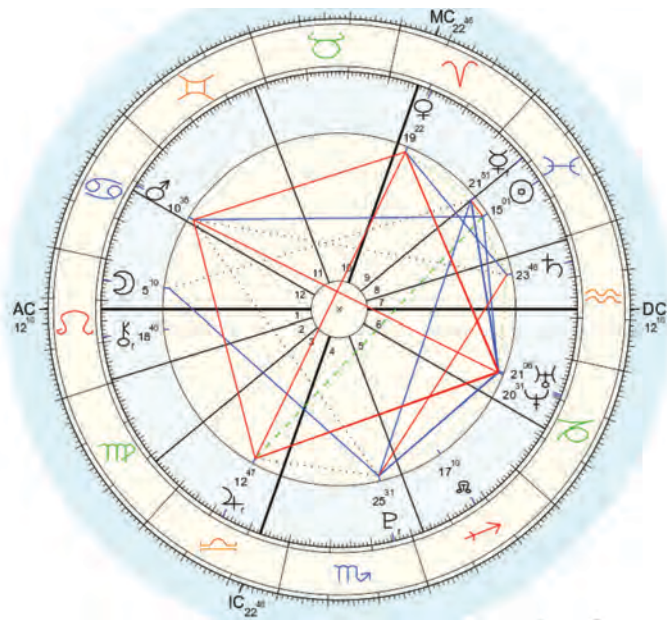
De cirkel is onderverdeeld in twaalf gelijke bogen van 30 graden elk. Die stukken heten tekens. Tekens zijn dus denkbeeldige bogen aan de hemel. Het verwarrende voor leken is dat die tekens namen van sterrenbeelden hebben. De reden is dat 2000 jaar geleden die tekens inderdaad ruwweg samenvielen met de sterrenbeelden, maar nu niet meer. Dat komt door een astronomisch verschijnsel dat toen al bekend was en dat pas door Newton verklaard is, namelijk de precessie der equinoxen. Zo past het teken Cancer (Kreeft) tegenwoordig vrijwel precies in het sterrenbeeld Tweelingen (Gemini).

Retrograde

Omdat de astrologische planeten elk een andere omlooptijd hebben, variërend van een maand (de maan) tot 29 jaar (Saturnus) voor de zichtbare planeten, zijn horoscopen van verschillende dagen vrijwel uniek. Zo kan de oudst bekende uiterst primitieve horoscoop gedateerd worden op 29 april 410 v.o.j. volgens de Juliaanse kalender. (2) Die horoscoop staat op een Babylonisch kleitabletje.

Hoe verder weg van de zon, hoe langzamer echte planeten in hun baan bewegen. (3) Als de aarde en een andere echte planeet aan dezelfde kant staan van de zon, en min of meer op één rechte lijn met de zon, dan staat de planeet elke dag wat verder westelijk tussen de vaste sterren in plaats van oostelijk, zoals men makkelijk kan inzien: de lijn planeet-aarde draait dan in tegengestelde

richting, vergeleken met de lijn aarde-zon. Astrologen zeggen dat de planeet dan in retrograde is, en dat vinden ze heel belangrijk. Maar het is niet bijzonderder dan het verschijnsel dat een boom achteruit lijkt te gaan als je er voorbij loopt.

Op de horoscoopcirkel [afbeelding hierboven] zijn ook het zuidelijkste (MC, Medium Coeli, midden van de hemel) en noordelijkste punt (IC, Imum Coeli, laagste punt van de hemel) aangegeven. De horizon, MC en IC verdelen dus de cirkel in vier stukken. Elk van die vier stukken is weer verdeeld in drie huizen, dus 12 huizen bij elkaar. Astrologen hebben zowat 50 verschillende mogelijkheden om die verdeling in huizen te doen. Normaal doorloopt een astrologische planeet in een etmaal alle 12 huizen, zes boven de horizon en zes onder de horizon, maar boven de poolcirkel gebeurt het regelmatig dat zo'n planeet, bijvoorbeeld de zon, helemaal niet op- of ondergaat. Daar werken de huizensystemen dus niet.

Analogie

Astrologen letten op de posities van de planeten in de horoscoop. De hoeken tussen de planeten, gemeten langs de cirkel, hebben vaak een speciale betekenis. Als de hoek tussen twee planeten binnen een bepaalde marge een 'mooi' aantal graden is (45, 60, 72 of veelvoud)

van deze getallen), worden de symbolen van die planeten in de horoscoop verbonden door een rechte lijn. Het geheel is buitengewoon ingewikkeld, zeker als het op interpreteren aankomt, mede doordat elke planeet honderden betekenissen heeft, ontleend aan om te beginnen de Romeinse mythologie en vervolgens elke associatie die je maar kunt bedenken. Omdat een bepaald sterrenbeeld wel wat lijkt op een rustende katachtige, heet het Leeuw, en staat het teken Leeuw voor gezag en leiderschap, want is de leeuw niet de koning der dieren? Puur redeneren door analogie. Uiteraard spelen de huizen en de tekens een belangrijke rol. Speciaal het teken dat op het ogenblik van de horoscoop aan het opkomen is, de 'ascendant', is belangrijk. Overigens was de interpretatie van bovengenoemde oudste horoscoop tamelijk simpel: 'het zal hem goed gaan'.

Astrologen vinden dat de volledige horoscoop, met een tot op vijf minuten accuraat geboortetijdstip, essentieel is om tot een goede duiding te komen. Dat er tot lang na het eind van de middeleeuwen geen behoorlijke klokken waren, en dus alle horoscopen toen volgens hun eigen opvattingen volstrekt onbetrouwbaar waren, deert ze niet.

Zwaartekracht

Zowel in de klassieke oudheid als de renaissance was er ernstige kritiek op astrologie, en toen Newton ontdekte hoe het met de zwaartekracht zat, hielden de planeten helemaal op om onvoorspelbare goddelijke voertuigen te zijn. Het waren gewoon brokken materie die door de wetten van de zwaartekracht beheerst werden. Het nut van astrologie, namelijk een stimulus om planeetbewegingen zo nauwkeurig mogelijk te berekenen, viel toen ook weg.

Overigens was het nog een hele toer om bijvoorbeeld de beweging van de maan exact te voorspellen, want die wordt door aarde en zon beïnvloed. Het zogeheten drieli-chamenprobleem bleek vreselijk lastig te zijn.

De beweging van Mercurius vertoont allerlei afwijkingen ten gevolge van de gravitatie-invloed van andere planeten en aan het begin van de twintigste eeuw zaten de astronomen nog met een piepkleine maar onverklaarde afwijking. Hoe klein? De plek waar Mercurius zijn kleinste afstand tot de zon bereikt (46 miljoen kilometer), verschuift voortdurend, en de klassieke theorie zat er ongeveer 30 kilometer per omloop naast. De klassieke theorie was zo precies, dat dit geen reken- of waarnemingsfout kon zijn. Korte tijd meende men dat een planeet vlak bij de zon verantwoordelijk was. Die had alvast een naam gekregen: Vulcanus. De algemene relativiteitstheorie van Einstein (1916) loste dat probleem ook op.

Nep-astrologie

Omstreeks dezelfde tijd was de astrologie bijna dood. Alleen theosofen en antroposofen zagen er nog wat in. Toen is echter de krantenastrologie uitgevonden. De eerste astrologische column verscheen in 1930. Die krantenastrologie berust op het idee dat de horoscoop vrijwel overbodig is. Het enige wat telt, is het astrologische teken (dus niet het sterrenbeeld) waar de zon staat wanneer je geboren wordt. De astrologen die in de krant schreven wat 'Tweelingen' (= geboren tussen 21 mei en 21 juni) vandaag of deze week te wachten stond, en die

ook het karakter en de leefstijl van Tweelingen beschreven, wisten heel goed dat het volgens hun eigen geloof volslagen onzin was. Maar het bracht wel brood op de plank, want kranten betaalden ervoor, net als voor stripverhalen en puzzels.

Ik vermoed dat de sinds 1930 toegenomen belangstelling voor astrologie door deze nep-astrologie is ontstaan, zelfs zo, dat sommigen denken dat dit de enige soort astrologie is. Die mensen denken dat Steenbokken of Rammen allerlei speciale kenmerken hebben die andere 'sterrenbeelden' ontberen en dat ze ook nog speciale compatibele (half) edelstenen moeten dragen. Als ze niet met iemand anders kunnen opschieten, denken ze dat het aan diens 'sterrenbeeld' ligt. Astrologische websites die het verschil tussen tekens en sterrenbeelden niet snappen, zijn makkelijk te vinden, evenals 'sceptici' die menen dat astrologie hoofdzakelijk dierenriemkunde is.

Die toegenomen belangstelling bracht wetenschappers ertoe de claims van de astrologie serieus te onderzoeken, en dat werd een fiasco voor de astrologie. Geen enkele claim kon bevestigd worden. Wat wel gaandeweg bleek, was hoe astrologie werkt, namelijk door vleierij. Daar worden de klanten blij van, en de astrologen geloven dan van de weeromstuit in de waarde van hun metier. Als ze hun klanten voor lichtgelovige onbenullen zouden uitmaken, zouden ze weliswaar de zuivere waarheid spreken, maar snel geen klanten meer hebben, denk ik. Dit in tegenstelling tot religieuze leiders die makkelijk weggelopen met hun publiek in te pepen dat het allemaal zondaars zijn. Maar die hebben dan meestal een remedie, iets wat astrologen dan weer niet hebben.

Religie en astrologie

Astrologie heeft veel weg van een religie, en er is eigenlijk maar één ding op tegen om het een religie te noemen. Het basisidee van een typische religie is iets ontzettend simpels waarvan een kind van

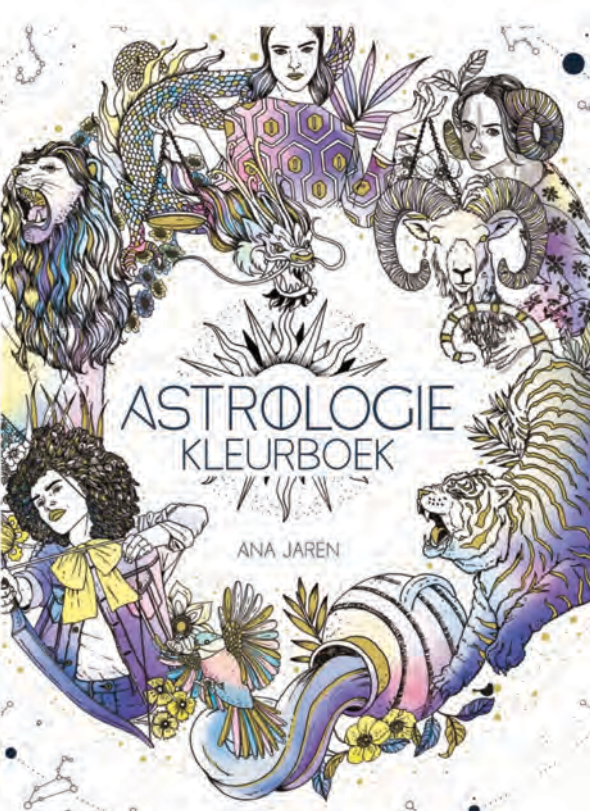
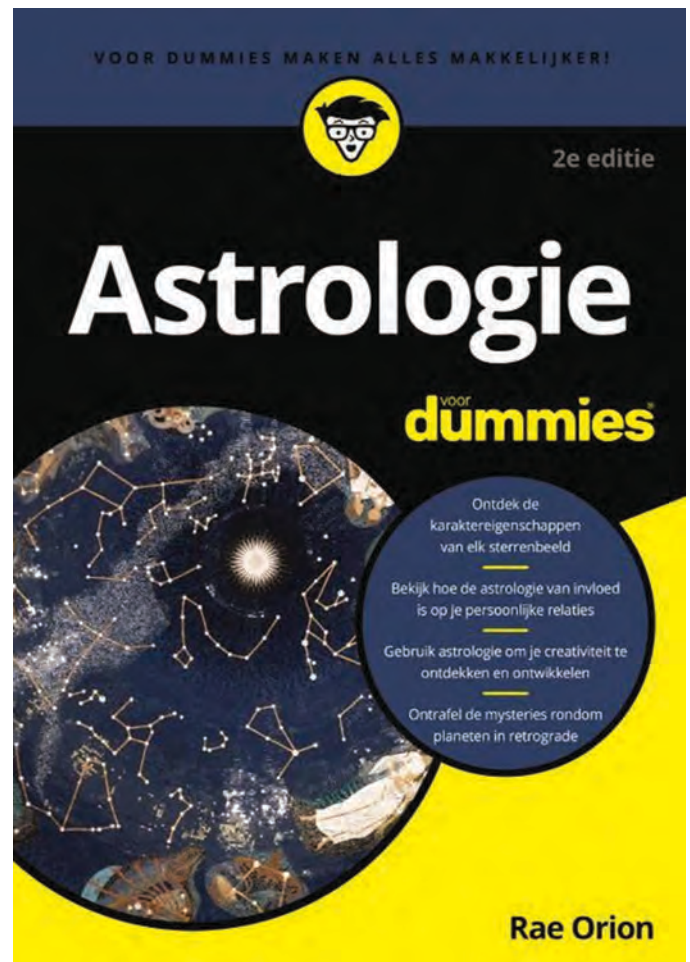
drie al weet dat het niet kan: een onzichtbare mens, een levende dode, een onsterfelijke ziel of een standbeeld dat naar je luistert. Astrologie is daar net iets te ingewikkeld voor. Een medium dat doorgeeft wat overleden dierbaren te zeggen hebben, is daarentegen veel meer religie. Een nadeel van astrologie ten opzichte van religies is ook dat elke astroloog een eigen methode heeft. Bij de gebruikelijke georganiseerde religies is de leer min of meer gestandaardiseerd. Dat bevordert de klandizie. Maar als je tien astrologen vraagt een specifieke horoscoop te inter-

preteren, produceren ze allemaal een ander verhaal.

Zo, nu weet u iets van de basisideeën van de astrologie. Als u nu het verhaal van de drie 'wijzen' uit het Oosten (Mattheüs 2) leest, zult u zien dat de auteur maar een vaag idee heeft over wat sterrenwichelaars zoal doen. Hij stelt zich de ster als een soort dwaallichtje of vuurvliegje voor, niet als een lichtpunt dat elk etmaal vrijwel dezelfde volledige cirkel beschrijft. Uiteindelijk gaat de 'ster' plompverloren bovenop ('epanoō' in het Grieks) het huisje van Maria en Jozef in Bethlehem staan! (De stal en de herders horen bij het Lucasverhaal.) Met andere woorden, onbenul over astrologie is van alle tijden.

Noten

1. Bijna 40 zijn vanuit Nederland niet of nauwelijks te zien.
2. Astronomen gebruiken de Juliaanse kalender in hun berekeningen.
3. De baansnelheid is omgekeerd evenredig met de wortel uit de afstand; het enige wat er in dit verband echter toe doet is dat die snelheid daalt bij toenemende afstand.

Hoe werkt religie? (3, slot)

door *Jeroen Janssen*

Dat streven naar macht is in principe niet economisch van aard maar vindt eerder plaats door het werven van meer leden (beking), het bespelen van de publieke opinie in de maatschappij als geheel en het verkrijgen van institutionele macht. Economisch stelt religie in principe niet veel voor. Het gaat vooral over de religieuze leiders die betaald worden voor hun diensten en daarmee (geheel of gedeeltelijk) in hun levensonderhoud kunnen voorzien. En getalenteerde religieuze leiders kunnen rijk worden (bijv. Amerikaanse tv dominees). Bij een grotere godsdienst met een uitgebreidere religieuze organisatie vindt er natuurlijk wel kapitaalverzameling plaats en dat kan de gemeenschap macht en invloed opleveren (bijv. het Vaticaan). Religie kan ook op een andere manier invloed hebben op de economie; de verboden en geboden van religie kunnen economische activiteiten verbieden of juist stimuleren (Weber 1904). Het instellen van een bedevaartsoord of het vestigen van een godsdienstig centrum kan een stad of dorp grote winst opleveren (bijv. Lourdes).

Institutionele macht wordt bijvoorbeeld gegenereerd door maatschappelijke organisaties en instituties op te richten of te domineren. Zo kunnen godsdienstige elites zieken-, wezen- en armenzorg naar zich toe trekken, onderwijs gaan organiseren, vaste voet aan de grond krijgen in medialand en politieke partijen oprichten en infiltreren. Ook het investeren van geld in maatschappelijke instellingen levert invloed op.

Een religieuze gemeenschap verkrijgt ook macht en wint aan gezag door naar buiten toe legitimatie te zoeken voor de eigen godsdienstige voorstellingen en gedragingen. De gemeenschap stelt ze dan voor als de basis van belangrijke waarden en normen van de maatschappij (zoals in onze maatschappij gelijkheid van alle mensen, het recht op asiel, het recht op een minimaal basisinkomen) die zelden of nooit deel uitmaken van religie. Als uiting hiervan hebben veel godsdienstige gemeenschappen in het oog springende 'goede acties' om dit beeld voor de eigen leden en voor de buitenwacht te vestigen. Daarnaast doen religieuze gemeenschappen veel aan propaganda voor hun religie; er wordt een rooskleurig beeld van gegeven dat weinig te maken heeft met de werkelijkheid, vaak eerder het tegendeel ervan is ('onze religie is de godsdienst van de liefde, de vrede, de wijsheid' enzovoort).

Maar ook door angst te zaaien kun je macht verwerven en het creëren van conflicten met andersgelovigen of met de bestuurlijke machten van de samenleving levert veel winst op. Je kunt je afreageren op anderen door het provocatief uitvoeren van de gemeenschapseigen handelingen, zoals processies, massale gebedsdiensten in de openbare ruimte en het provocatief onderhouden van de verboden en daarmee conflicten creëren over de sociale orde. Je kunt dat ook doen door aanstoot te nemen aan van alles en nog wat in cultuur, wetenschap en bestuur dat niet strookt met de gemeenschapseigen opvattingen en praktijken, resulterend in een machtsstrijd waarbij

De Parijse Bloedbruiloft (St. Bartholomeusnacht), 1572, schilderij van François Dubois

ook openlijke agressie tegen buitenstaanders ten slotte tot de mogelijkheden behoort. Op den duur krijgt de gemeenschap steeds meer macht, wordt belangrijker dan andere godsdiensten en wordt staatsgodsdienst of neemt het bestuur geheel over (theocratie), met alle desastreuze gevolgen voor het welzijn van de burgers, de natuur, de economie enzovoort.

C. Cultuur.

Zowel in A als in B worden cultuurelementen gebruikt. De belangrijkste reden daarvoor is dat cultuur en met name taal de mogelijkheid biedt om een denkbeeldige werkelijkheid te creëren.

Taal is natuurlijk ten eerste een communicatiemiddel. Daarnaast kun je met taal (beter) denken. Taal wordt ook in religie gebruikt. Taal geeft de mens namelijk ook de mogelijkheid een beeld te scheppen en overeen te houden dat niet overeenkomt met de werkelijkheid zoals we die kennen. Deze fantasiewereld kun je vervolgens werkelijkheidswaarde toekennen en dat ondersteunen door die fantasiewereld in een bepaalde frasering voor jezelf (individueel) en in aanwezigheid van anderen (gemeenschap) regelmatig te herhalen (bidden). (Pas als je deze als zodanig aan anderen overdraagt is er (ook) weer sprake van communicatie). Deze mogelijkheid van taal is een absolute voorwaarde voor religie. Taal geeft godsdienst de uitweg uit de werkelijkheid.

Ten tweede geven culturele elementen tastbaarheid, duurzaamheid en stabiliteit aan het patroon. Het schrift, teksten, gebouwen, beelden, kleding, afbeeldingen, rituele kalenders, eet-, huwelijks- en rolpatronen bevestigen de voorstellingen en geven de gelovige iets om zich aan vast te houden. Ook kan het patroon daarmee goed en snel overgedragen worden van de ene op de andere persoon en van de ene op de andere generatie.

Ten derde vormen die cultuurelementen zowel een bindende factor binnen de gemeenschap als een onderscheidende factor tussen de gemeenschap en de buitenwereld. De gemeenschap deelt de specifieke cultuur en die cultuur vormt de identiteit van de gemeenschap. Cultuur bevestigt, fixeert en vergroot daardoor overeenkomsten en verschillen.

Ten vierde geeft cultuur wendbaarheid binnen het kader. Door creatie en bewaring van cultuuruitingen kan religie sterke invloed uitoefenen op de samenleving. Religie is vaak een zeer creatief deel van een samenleving en een voortdurende bron van nieuwe cultuur. De leiders moeten altijd weer creatief zijn om in te spelen op de behoefte van de gelovigen. Die cultuur wordt zeer serieus – vaak absoluut – genomen en men is er heel zuinig op. Alle cultuur is onderhevig aan verandering, ook religie. Kleding kent mode, maar ook taal, rechtspraak, kunst, muziek, bouwkunst enzovoort worden mede bepaald door modes. Deze speelruimte van cultuur wordt in religie gebruikt om in te spelen op de actuele situatie binnen de gemeenschap of de samenleving.

Samenvatting

Godsdienst is een overlevingsmechanisme (coping strategy) bestaande uit een samenhangend complex van psychische, sociale en culturele elementen. Het is voor de mens een manier om met frustratie om te gaan en ontspanning te bereiken doordat hij in gemeenschapskader wordt bevrijd van realiteitszin en verantwoordelijkheid

en daarmee van stress. Hij verschaft zichzelf veiligheid en geborgenheid en de vrijheid om te doen en te laten wat hij wil - uiteraard met in achtneming van de eisen van zijn religie - ook ten koste van anderen, dichtbij en veraf. Dit heeft uiteraard voor het individu het nadeel van psychisch en sociaal suboptimaal functioneren, maar het kan hem helpen in moeilijke tijden en situaties. Voor een samenleving als geheel is religie naast een bron van conflicten en problemen ook een mogelijk bindende factor, bijvoorbeeld in situaties waar verschillende volken met dezelfde godsdienst samenwonen in een gebied.

Het karakter van religie is dat het zich als een olie-vlek uitbreidt. Voor de individuele gelovige is er, eenmaal op het religieuze pad, door de kringloop van frustratie nauwelijks meer een weg terug. Daarbij komt het eigenbelang van religieuze leiders als motivatie om religie in stand te houden en uit te breiden. Als derde factor is er de sociale inbedding van religie, waardoor het afscheid nemen van een religie gigantische sociale gevolgen heeft voor iemand die afstand wil doen van zijn religie.

Religie breidt zich dus uit tenzij haar een halt wordt toegeroepen. Maar door wie of wat? Vijanden van een godsdienst zijn natuurlijk de andere godsdiensten, die concurreren in bekering. Daarnaast is er soms een staat die de opmars van religie inperkt en de excessen van religie incidenteel bestrijdt. Natuurlijk is een goed seculier onderwijsstelsel een obstakel voor religie. Voor de rest zijn het individuele mensen met een goed boerenverstand die bezwaar hebben tegen religie, filosofen en aanhangers van bepaalde levensbeschouwingen, onderzoekers, wetenschapslieden en mensen die consequent ethisch denken in de trant van 'wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet'. Maar al met al blijft de weerstand tegen religie minimaal en een echte tegenstander is er niet. Daarom is religie overal ter wereld aanwezig en zit, met een kleine uitzondering van gedeeltelijke secularisatie in West Europa, overal vast in het zadel en is groeiende op dit moment. Tot zover mijn antwoord op de vraag: hoe werkt religie?

Is dit een goed antwoord?

De uitleg van hoe godsdienst werkt, is in overeenstemming met de universaliteit van religie. Ook is deze uitleg in overeenstemming met de inwisselbaarheid van religie;

niet de inhoud van het patroon is belangrijk, maar dat er een patroon is, is van belang, zelfs als dat bestaat uit een totaal vreemde religie of een mengsel van religies. Deze uitleg maakt duidelijk hoe religie ontstaat, bestaat en blijft voortbestaan.

Het evident inefficiënte gedrag van gelovige mensen tegenover de problemen van het leven moet in het kader van deze uitleg niet gezien worden als een poging tot een adequate reactie, maar is een handeling die uitgevoerd wordt om de werkelijkheid te ontkennen.

Dat religie geassocieerd moet worden met maatschappelijke onrust zoals conflicten en zelfs oorlogen verklaart deze uitleg door te veronderstellen dat het afreageren van de onbewuste negatieve gevoelens leidt tot oncontroleerbare conflicten en dat verklaart waarom er veel conflicten zijn die uit godsdienst voortkomen en tevens dat er veel conflicten zijn die in een religieus kader worden opgepakt en uitgevochten. Ook de wreedheid en agressie binnen de religie zijn te begrijpen vanuit een ongelimiteerd afreageren van de frustratie op (zichzelf en) anderen.

Ook wordt duidelijk dat gelovigen zoveel behoefte hebben om anderen, niet gelovigen, van hun gelijk te overtuigen en hen hun gedrag op te dringen omdat iedereen die hun illusie en bijbehorend gedrag niet deelt, een bedreiging vormt. Zo iemand zou de illusie kunnen ontmaskeren en daarmee de inhoudelijke leegheid van godsdienst kunnen aantonen en daarmee de gelovige in verlegenheid brengen.

Een van de meest fascinerende eigenschappen van religie is de relativisering van de geldende waarden en normen. Die verheldert ook het raadselachtige feit dat religieuze mensen die zware misdaden plegen daar geen morele bedenkingen bij hebben, en vaak achteraf ook geen berouw tonen. Misdaden, begaan in een religieus kader, worden door gelovigen niet als misdaden ervaren, maar als religieuze daden en dus als 'goede' gedragingen. Dit maakt ook duidelijk waarom het uitroepen van een oorlog, zoals de Amerikaanse interventies de afgelopen vijftig jaar, ook in deze tijd nog vaak wordt gedaan met een aanroep van de goden.

Ook de onduidelijkheid, de vaagheid en de wazigheid van religie worden duidelijk: de vreemde woorden

en talen, de onbegrijpelijke verhalen en handelingen brengen mede de gelovigen terug in de rol van het kind. In religie gaat het niet om betekenis maar om de interpretabiliteit. Hoe meer manieren er zijn om een mythe, een verbod of een gebod te interpreteren, des te beter, omdat hij zo in vrijwel iedere situatie als relevant geïnterpreteerd kan worden door de gelovigen en daarmee altijd bruikbaar is.

Deze uitleg van hoe religie werkt, verklaart meer van het verschijnsel godsdienst dan welke bestaande theorie ook. Hij verklaart waarom mensen bij frustratie hun toevlucht nemen tot religie. Hij verklaart ook waarom binnen religie zelffrustratie zo gewaardeerd wordt, en waarom het frustreren van anderen als iets goeds gezien wordt. Daarnaast komen bepaalde andere onderdelen van religie zoals religieuze projectie en religieuze inductie binnen het bereik van de theorie en wordt duidelijk dat betekenis in religie geen rol speelt. Het gaat niet om de specifieke inhoud van de illusie of de vorm van de gedragingen, het gaat erom dat ze er zijn. Er zit geen betekenis in de voorstellingen en de gedragingen. Symbolen, zingeving en betekenis behoren zelf tot de illusie. Dát de realiteit ontkend wordt is belangrijk, niet hoe het gebeurt. Met de waarheidspretentie over het bestaan van goden en de efficiëntiepretentie van de gedragingen geeft de gelovige aan dat hij geen verantwoordelijkheid neemt en zich door niets of niemand gebonden acht. Religie is een strategie om te overleven.

Een ieder kan aan dit cultuurpatroon meedoen of niet, hij is er niet aan overgeleverd. En als hij eraan meedoet kan dat om allerlei redenen en op allerlei verschillende manieren. Als iemand meedoet omdat hij in een streng gelovige gemeenschap woont, betekent dit niet automatisch dat hijzelf ook daadwerkelijk vrijwel zijn hele leven beleeft via het patroon. Hij kan zwaar gelovig zijn, maar hij kan ook met innerlijke afstand volgaan de geboden en verboden onderhouden als hij zich bespied weet, maar er verder niets mee hebben en als hij zich onbespied waant doen waar hij zin in heeft.

Aangezien godsdienst altijd een patroon is dat van buiten aan de persoon aangeboden of opgelegd wordt, is er altijd een gedeelte van de persoon dat intuïtief weet dat de voorgeschotelde illusies niet reëel zijn en de ge-

dragingen inefficiënt zijn. De meeste gelovige mensen hebben een goed geweten ontwikkeld en handelen immers over het algemeen realistisch, en dus als het nodig is kunnen ze echt en onecht goed van elkaar onderscheiden. Een gelovige handelaar, dokter, technicus of boer verschilt niet erg van zijn ongelovige collega. Consequent rationeel/logisch nadenken over de inhoud van zijn religie, doorgevoerd realisme of consequent ethisch doordenken doorbreekt voor ieder individu de betovering van religie en maakt er voor altijd een eind aan. Iedere gelovige is dus in principe altijd aanspreekbaar als redelijk, realistisch en ethisch mens.

Als religie dan een patroon is waar mensen hun toevlucht toe kunnen nemen, dan moet ook de vraag beantwoord worden waarom, wanneer en hoe ze dat dan doen. Juist omdat religie een patroon is, is het moeilijk deze vraag in het algemeen te beantwoorden. Bij iedere religieuze handeling is tenminste een deel van het antwoord op die driedelige vraag: omdat dat nu eenmaal de gewoonte van deze persoon is. Daarnaast blijkt uit het bovenstaande dat frustratie een belangrijke motivatie is. Het ligt dus voor de hand dat religie daar voorkomt waar mensen frustratie ervaren. En dit gebeurt bijvoorbeeld bij onwetendheid (Hoe is de wereld ontstaan? Waarom gedragen mannen zich zus en vrouwen zich zo? Wie heeft gezorgd dat we graan hebben? Wat gebeurt er na de dood?) onmacht (Waarom ben ik zo ziek, arm, werkloos enzovoort? Waarom komt er maar geen regen? Waarom krijgen wij geen kinderen?), angst, gebrek of onrecht (Waarom krijgen wij niet wat we verdienen? Waarom worden we onderdrukt?).

Ten slotte kan het soms wat bizarre karakter van met name het religieuze gedrag in dit kader van religie als overlevingsstrategie verhelderd worden. In het bovenstaande hebben we gezien dat frustratie een belangrijke motivatie is voor het godsdienstig worden. Ook bij het ontstaan van religies als gedragspatroon dat van generatie op generatie wordt overgeleverd, moeten we frustratie als beginpunt nemen, wellicht zelfs totale crisissituaties. Het interessante hierbij is dat vaak een crisisverschijnsel uit ofwel de individuele menselijke psychische problematiek ofwel uit de sociale problematiek van groepen daarbij vanuit het psychische of sociale milieu overgebracht wordt naar het culturele gebied en daar verzelfstandigt tot religieus gedrag. Zo kan het zijn dat iemand zich zodanig schuldig voelt dat hij voortdurend vreest anderen kwaad te doen, dat hij ook geen dieren wil schaden en zelfs geen insecten en hij daarom een mondkapje draagt om geen insecten in te ademen en hij altijd de vloer voor zijn voeten veegt met een bezem om maar geen insecten te vertrappen. Dit is op zich een vrij ernstig psychisch symptoom dat zeer belemmerend is in het leven voor de betreffende

persoon. Dit symptoom houdt natuurlijk op bij het overlijden van de patiënt, maar als dit gedrag overgenomen wordt door anderen en opgenomen in een religieus patroon, dan is het opeens 'normaal' religieus gedrag (monniken van de Jainareligie) dat van generatie op generatie wordt overgedragen. Zo kunnen psychische symptomen als smetvrees, eetproblemen, problemen rond vruchtbaarheid en seksualiteit, zelfmutilatie de basis vormen voor veel op het eerste gezicht onbegrijpelijk religieus gedrag. Ook uitingen van groeps crises kunnen deze rol vervullen. Een uiting van stress en crisis in een groep is het zich afreageren van de groep op één lid. Dit kan zover gaan dat de groep één of meer groepsleden doodt. Als een gezin bijvoorbeeld een van de kinderen doodt is dat zwaar dysfunctioneel gedrag. Maar als dit gedrag overgenomen wordt door anderen in religieus kader wordt het 'normaal' gedrag (Foenicische religie) en gaat het van generatie op generatie over. Dit crisisgedrag van groepen lijkt van het sociale gebied overgaan te zijn naar het culturele en geworden tot het in religie zo dominante en veelvormige, maar vaak ook onbegrijpelijke verschijnsel van het offer (contra Girard 1972).

Theoretische situering

Deze analyse van hoe godsdienst werkt schampt langs een aantal theorieën over religie. Vier wijsgeren uit de Oudheid hebben de basis gelegd. Diogenes had al door dat goden niet werkelijk bestaan. Xenophanes signaleerde een culturele bepaaldheid van godsdienstige uitingen. Epicurus en in navolging van hem Lucretius begrepen dat angst en godsdienst nauw verbonden zijn.

Voltaire constateerde in de achttiende eeuw dat de religieuze leiders van centraal belang zijn bij het (voort) bestaan van godsdiensten (Voltaire 1763, 1764). Later zag Freud goed dat religieuze voorstellingen een illusie zijn, maar hij had weinig oog voor de sociale en maatschappelijke effecten van religie en zijn historische theorie over het ontstaan van religie is weinig vruchtbaar gebleken (Freud 1927). De filosoof-socioloog Marx realiseerde zich dat religie voor de mens een vervreemde situatie is en dat religie lijkt op verslaving (Marx 1844). Durkheim heeft gewezen op de verbindende kwaliteiten van religie (Durkheim 1912). Weber heeft laten zien dat

Zelfkastijding in Manilla op Goede Vrijdag

religie ook een positief effect op de economie kan hebben (Weber 1904). Ook kom ik in de buurt van Max Müllers 'theorie' over religie – abstracte ideeën over natuurverschijnselen als maan en zon worden als personen opgevoerd in mythen en nemen op den duur de vorm aan van goden.

Deze theorie wordt wel aangeduid als religie-als-ziekte-van-taal (Max Müller 1856, 72-73; zie ook Van den Bosch 2002, 260-266), maar dat geldt des te meer voor mijn uitleg. Niet eens ben ik het met Sierksma's onwerkbaar begrip van religieuze projectie (Sierksma 1956), waarvoor in de plaats ik het gewone, psychologisch gangbare projectiebegrp in religieuze context plaats. Evenmin ben ik het eens met Girard, die weliswaar een groepscrisis aan de basis van religieus gedrag legt, maar daarmee meteen onterecht in één moeite door het ontstaan van de gehele menselijke cultuur wil verklaren (Girard 1972).

Speculatie

Het voorafgaande was analyse. Wat nu volgt is speculatie. Altijd en overal ontstaan religies en die breiden zich voortdurend uit omdat er niets is dat hen stopt. Over het algemeen heeft religie vooral negatieve consequenties voor zowel individu als samenleving. Heeft religie dan alleen maar negatieve kanten? Of is er misschien een verborgen nut, heeft religie misschien toch een 'functie', hetzij voor het individu of voor de gemeenschap of beide?

De mens heeft grofweg als enig dier cultuur. Taal, schrift en andere culturele verworvenheden zoals normen en waarden kunnen de ontwikkeling en het welzijn van een samenleving als geheel sterk verbeteren. Maar diezelfde cultuur kan ook een vertragende werking hebben door het relatief gefixeerde, statische karakter dat culturele vormen nu eenmaal hebben. Het is mogelijk dat de culturele normen en waarden van een samenleving niet meer functioneren door plots veranderde omstandigheden. De samenleving raakt in verwarring want het culturele gedeelte 'werkt' niet meer. In die verwarring kan godsdienst de aangewezen uitweg zijn voor een gedeelte van de samenleving, namelijk de mensen met een godsdienst. De normen en waarden zijn in religie immers relatief. Via religie kan een mens snel veranderen. Religie kan een nieuw begin zijn voor groepen binnen een desintegrerende samenleving, door een radicale

culturele ommekeer te bewerkstelligen die een betere en snellere aanpassing aan veranderde omstandigheden inhoudt. Het bekende voorbeeld hiervan vormen de zogenaamde messianistische bewegingen (zie bijv. Sierksma 1978). Religie zou aldus een functie kunnen hebben in de overleving van de mens als culturele diersoort. Religie zou dan een soort permanente potentiële regressie zijn die op crisismomenten van groot nut kan blijken voor individu en samenleving. In religie vindt de mens het dier in zichzelf.

Bibliografie (compleet voor de drie afleveringen)

Baaren, Van Th.P.

1951 *Voorstellingen van openbaring phaenomenologisch beschouwd. Proeve van een inleidend onderzoek, voornamelijk aan de hand der primitieve en oude godsdiensten*. Schotanus en Jens, Utrecht. (Dissertatie Utrecht 1951)

1956 *Uit de wereld der religie*. Van Lochum Slaterus, Arnhem
1960a *Wij mensen. Religie en wereldbeschouwing bij schriftloze volken*. Erven J. Bijleveld, Utrecht. Duitse versie: Menschen wie wir. Verlagshaus Gerd Mohn, Güttersloh 1964; Zweedse versie:

Vi Människor – de skriftlösa folkens religion och kultur. Lörmedelsförlagen, Stockholm 1972 1960b *Van maansikkel tot rijzende zon. De grote godsdiensten van Azië*. Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V., Zeist, N.V. Standaard Boekhandel Phoenix, Antwerpen, Brussel, Gent, Leuven, Pocket no 34; 2de druk idem 1961; Franse versie: *Les Religions d'Asie de l'Islam au Bouddhisme Zen*. Verviers: editions Gérard et Co 1962; Spaanse versie: *Las religiones de Asia*. Plaza & Janes s.a. editores, Buenos Aires 1967

1960c *Doolhof der goden. Inleiding tot de vergelijkende godsdienstwetenschap*. Em Querido's Uitgevers Mij N.V., Amsterdam. Geïllustreerde Salamander G 77

1978 *Het Offer. Inleiding tot een complex verschijnsel*. Bijleveld, Utrecht

1983 *'Religiöse Erfahrung'*, H.P. Dürr (Hg.), Alcheringa oder die beginnende Zeit, A.M. Qumram, Frankfurt, 151-162.

1986 *'Verlangen naar een wereld die niet in materie opgaat - en niet daarmee ten onder...'* in: D. Weerlee et al. *Het Verschijnsel Godsdienst*, Thomas Rap, Amsterdam, Brussel, 12-19.

Bosch, L. P. van den 2002 *Friedrich Max Müller, a life devoted to the humanities*. Leiden, Boston, Köln, Brill

Dollard J., L.W. Doob, N. Miller, O.H. Mowrer & R.R. Sears 1939 *Frustration and aggression*.

Durkheim, E. 1912 *Les formes élémentaires de la vie religieuse*.

Festinger, L. 1954 *'A theory of social comparison processes'* in: *Human Relations* 7, 117-140

Freud, S. 1927 *Die Zukunft einer Illusion*. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig, Wenen en Zürich.

Girard, R. 1972 *La violence et le sacré*. Grasset, Parijs.

Marx, K. 1844 *Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie*. Deutsch-Französische Jahrb'cher 1.

Müller, Max 1856 *Comparative Mythology, an Essay*. Oxford Essays Part I. George Routledge and Sons, London

Schleiermacher, F. 1821 *Der christliche Glaube nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt*.

Sierksma, F.

1956 *De religieuze projectie*. W. Gaade N.V., Delft

1978 *Een nieuwe hemel & een nieuwe aarde*. Tweede uitgebreide druk. Erich Konstapel b.v., Groningen

Tolsma, F. J. 1945 *Inductie. Religieuze groepsvorming en godsdienstwaanzen in een klinische en phaenomenologische studie*. Noord-Hollandse Uitgeversmaatschappij.

Voltaire (Arouet, F.M.)

1763 *Traité sur la tolerance*

1764 *Dictionnaire philosophique*

Weber, M. 1904 *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*

De mens kauwt op de Heer

door *Anton van Hooff*

Zappend langs de zenders van de Duitse Länder kom ik regelmatig André Rieu tegen. Duitsers zijn namelijk verzot op zijn massaconcerten op het Maastrichtse Vrijthof: veel glitter en glamour en een muziekprogramma dat je het gevoel geeft geen proleet te zijn. Lekker meezingers uit operettes worden afgewisseld door optredens van solozangers die ernstige nummers te berde brengen.

Op mijn zaptoer kwam ik een zangeres tegen die ettelijke malen het eerste couplet van het *Panis angelicus* te berde gaf. Daar bleef ik even bij hangen, want dat lied kan ik meezingen – in tegenstelling tot het publiek op het Vrijthof, dat ingetogen genoot; dit was even heel serieus. De Latijnse tekst doet in kolder echter niet onder voor de grotske liederen die bomvolle kerken in het EO-programma ‘Nederland zingt’ uitjubelen, zoals over een naam die ‘langs de wolken ruist’.

Hier volgt de tekst, met zin voor zin het Latijn, een vertaling en commentaar.

1. PANIS ANGELICUS
2. FIT PANIS HOMINUM.
3. DAT PANIS COELICUS
4. FIGURIS TERMINUM.
5. O RES MIRABILIS!
6. MANDUCAT DOMINUM
7. PAUPER, PAUPER
8. SERVUS ET HUMILIS.

1. *Panis angelicus*, engelenbrood. Als geestelijk wezen hebben engelen geen voedsel nodig, maar ze kunnen het in hun volmaaktheid wel tot zich nemen. Het gaat hier natuurlijk om het ongedesemde schijfje van de hostie, die in het lichaam van Christus zou zijn ‘getranssubstantieerd’, ‘omgewezenlijkt’.

2. *Fit panis hominum*, wordt brood der mensen. Ja, ook de stervelingen mogen mee-eten.

3/4. *Dat panis caelicus/figuris terminum*, het hemelse brood geeft/stelt aan de verschijnselen een grens. Ja, het ziet er wel uit als een hostie, maar dat is het niet, hoor. Het is het lichaam van Christus, waarin de priester de hostie bij de consecratie heeft omgezet.

5. *O res mirabilis!* O wonderbaarlijke zaak. Inderdaad.

6. *Manducat Dominum*, (men) kauwt op de Heer. De Heer is het lijdend voorwerp, de consument – hier even als ‘men’ aangeduid – komt in de volgende regel. Thomas van Aquino die het lied schreef ter gelegenheid van de invoering van Sacramentsdag in 1264 zat poëtisch in het nauw. Hij moest een fatsoenlijk woord voor ‘eten’ hebben. Het

normale woord *edere* heeft als derde persoon het ongelukkige *est*, hetzelfde *est* als Latijnse vorm voor ‘hij/zij is’ (In het Duits is dat ook bijna zo, vandaar: ‘er ist was er isst’). Het gesproken Latijn had al de voorkeur gegeven aan het expressievere *manducare*, dat in het Frans *manger* werd. Dus dan maar *manducat*, dacht Thomas.

Paus Franciscus met de hostie (die van hem niet glutenvrij mag zijn)

7. *Pauper, pauper*, de armzalige. Dat *pauper*, waarvan ons ‘pover’ is afgeleid, wordt met overgave herhaald door Rieus zangeres. En dat gebeurt ook met de twee laatste regels, zoals we dat vroeger ook in de Latijnse mis deden.

8. *servus et humilis*, de nederige dienaar/slaaf.

Kunnen jullie je voorstellen dat ik grinnikend naar het kwelen van het *Panis angelicus* heb zitten kijken? Via de zoektermen ‘Rieu panis angelicus’ is mijn vermaak te delen.

Via ‘nederland zingt panis angelicus’ is trouwens ook te zien en te horen dat reformatorische christenen hun ongeloof in de transsubstantiatie verloochoenen door ook in hun heilige hallen dit uiterst roomse lied te zingen. Maar ja, wie let in religieuze extase op inhoud?

Je zou haast geloven wat de satirische webstek Nieuwspaal meldt:

Hostie nu ook als zetpil beschikbaar

19-06-2018 | Chris van Zeele | © Nieuwspaal | ★★☆☆

Rooms-katholieken die de smaak van de hostie niet prettig vinden, kunnen bij de Heilige Communie een zetpil krijgen. In de Brabantse parochie Huygevoort is een hostie ontwikkeld die gemakkelijk kan worden ingebracht.

“De normale hostie is tamelijk droog en blijft aan het gehemelte plakken. Vooral jonge kinderen vinden dat niet lekker. De zetpil is een oplossing voor gelovigen die het Lichaam van Christus liever rectaal ontvangen”, zegt pastor Christiaan Schurink.

De zetpil kan tijdens de communie gemakkelijk met de wijsvinger in de endeldarm worden gebracht. Door de ergonomische vorm heeft de zetpil een prettig draagcomfort.

Pastor Schurink krijgt veel positieve reacties op de zogenoemde ‘zethostie’: “Parochianen voelen ‘m tijdens de tweede helft van de mis bijna niet zitten. Wel merken we dat de rijen voor het toilet na afloop iets langer zijn.”

Een twee drie vier, hoedjes van Kirill

door **René van Elst**

Religies en daarmee samenhangende tradities verlangen vaak van hun aanhangers dat die het hoofd of het haar geheel of gedeeltelijk bedekken. Zo kennen wij in onze contreien vooral de keppeltjes, hoofddoeken, sjaaltjes en tulbanden. De draagplicht geldt niet in alle gevallen continu; zo hoeft een moslima haar hoofddoek in de besloten kring van het eigen gezin niet te dragen.

De hoofdbedekkingen van geestelijken - ik spreek nu hoofdzakelijk over rooms- en orthodox-katholieke geestelijken - onderscheiden zich vanouds van wat de *rank and file* gelovigen geacht worden te dragen. En er is onderscheid naar gelang de plaats die een geestelijke in de kerkelijke hiërarchie inneemt. De bisschopsmijters en de pauselijke tiara zijn naast het alomtegenwoordige kruis misschien wel de bekendste symbolen van het rooms-katholicisme.

Een hoge geestelijke die recent in het nieuws kwam,

ATHEISTS

WE'LL NEVER GET ANY RESPECT UNTIL WE COME UP
WITH OUR OWN SILLY LITTLE HAT

is de Russisch orthodox-katholieke Patriarch Kirill II van Moskou. Zijn steun aan de Russische invasie in Oekraïne bleef in de media niet onopgemerkt. Kirill noemt Rusland, Oekraïne en Belarus samen het 'heilige Roes', een eenheid die naar zijn zeggen spiritueel en door God gewild is en Kiëv als bakermat heeft.

Het viel mij op dat deze geestelijke leidsman op verschillende foto's verschillende hoofddeksels draagt. Of dat te maken heeft met het soort evenement dat hij bijwoont of waarin hij een rol speelt, heb ik niet onderzocht. Het is leuker om ervan uit te gaan dat hij voor zijn plezier een kast vol van die hoofddeksels (en bijpassende gewaden) heeft, ongeveer zoals Imelda Marcos (de vrouw/weduwe van de vroegere Filipijnse president/dictator Marcos) 3000 paar schoenen in de kast had staan.

Of zijn hoedjes van goede smaak getuigen, laat ik in het midden. Een aantal dat ik kon vinden presenter ik hier zonder verder commentaar. Het model hieronder komt in varianten voor met verschillende afbeeldingen (van heiligen?) er op.

Reli-gijzeling

door *Anton van Hooff*

Uit de Nederlandse politiek kennen we het fenomeen maar al te goed, de kleine nog gelovige minderheid gijzelt de godvrije meerderheid met een beroep op het respect dat religie zou verdienen. Natuurlijk mag iedereen tot de dood in kabouters of Sinterklaas geloven. Als ons maar niet verboden wordt de puntmuts of mijter te dragen omdat dat zou getuigen van gebrek aan respect. Voor mij als vrijdenker heeft iedereen het volste recht het leven tot het bitterste einde te rekken, maar onthoud mij niet de mogelijkheid er een einde aan te maken als het leven volgens mij ondraaglijk en uitzichtloos is.

Hoe een eenling, een moslima, haar eigen zin oplegde aan een hele universiteit vertelde NRC op 11 januari. De docente **Erika López Prater**, van de Hamline University in Saint Paul in de VS, had nota bene aangekondigd dat zij tijdens haar online-college een afbeelding ging laten zien van de profeet Mohammed. Het ging om een miniatuur uit het *Album van kronieken* van de Perzische auteur Rashid al-Din (1247-1318), een boek over de geschiedenis van de wereld. Studente Aram Wedatalla, voorzitter van de Muslim Student Association (MSA) was er kennelijk echt voor gaan zitten om geschokt te worden. Ze beklagde zich over de respectloze bejegening die haar was overkomen (die ze nota bene zelf had gezocht). Volstrekt overbodig betuigde de docente per mail haar spijt, maar verbijste-

rend genoeg liet de universiteit haar in de steek, wegens haar 'onattent, respectloos en islamofobisch gedrag'. Haar jaarcontract wordt niet verlengd.

Fayneese S. Miller, de voorzitter van de universiteit, mailde dat respect voor moslimstudenten 'zwaarder had moeten wegen dan academische vrijheid'.

Afbeelding uit het Album van Kronieken; de engel Gabriël spreekt tot Mohammed (dat zou gebeurd zijn in 610)

Religies en rituelen

door **Stanley Bakker**

De mens is een groepsdier en heeft rituelen nodig die zorgen voor een stuk binding met de groep en onderlinge erkenning binnen de groep. De mens kan zich bij verschillende groepen vrijwillig aansluiten. Er zijn echter ook groepen waar je zonder keuze in terecht komt zoals bv. de cultuur waarin je opgroeit. Deze cultuur zorgt ervoor dat je bekend raakt met de rituelen die daarin een rol spelen. Naast de cultuur vormen religies ook groepen en deze hebben rituelen waarmee men kan laten zien dat men bij zo'n religieuze groep hoort.

Als Vrije Gedachte kijken we kritisch naar rituelen die het individu kunnen beschadigen. Rituelen die geen schade toebrengen aan het individu op lichamelijk of op psychisch gebied vinden we prima. Als Vrije Gedachte richten we ons op de lichamelijke integriteit en de vrijheid van het individu.

Wat is een ritueel?

Een ritueel is veelal ontstaan uit een soort ceremonie die een grote symbolische waarde had binnen een groep mensen. De nadruk bij een dergelijke ceremonie lag voornamelijk op de vorm waarin deze plaatsvond, dat wil zeggen dat de handeling(en) om een exacte uitvoering vroegen. De uitvoering van een ceremonie met bijbehorende handelingen gaf de mensen een gevoel van een hoger doel te dienen. De personen die de ceremonie uitvoerden konden genieten van respect en daarmee verkregen ze een bepaalde machtspositie in de groep. Om de belangrijkheid en status van het ritueel in stand te houden was en is het belangrijk om hierin consequent te zijn en het op gezette momenten en tijden te herhalen.

Soorten rituelen

In de loop van de tijd hebben de mensen, die in groepsverband leefden, voor vele zaken rituelen in het leven geroepen. Bijvoorbeeld vruchtbaarheids- en huwelijksri-

tuelen om de groei van de groep in stand te houden. Veelal betrof het zaken welke de groepscohesie bevorderden en de in-group- en out-group-regels duidelijk maakten. Men kan daarbij denken aan inwijdingsrituelen waaruit bleek dat men de groep accepteerde en trouw aan de groep zou blijven. Soortgelijk gedrag is duidelijk terug te zien in het groepsgegedrag van andere primaten. Niet trouw zijn aan de groep was een gevaar en daarmee ontstonden ook afvalligheidsrituelen zoals verstoting uit de groep en in het slechtste geval volgde de dood. Dit alles om de groepscohesie in stand te houden. Vele religies gaan nog steeds op dezelfde wijze om met afvalligheid. De dood van groepsleden bracht weer allerlei afscheidsrituelen met zich mee. Binnen vele culturen zijn er ook vele verschillende wijzen waarop men omgaat met de dood. Binnen de Joodse gemeenschap mag men bijvoorbeeld niet gecremeerd worden.

Naast de rituelen welke vanuit de groep zijn ontstaan zijn er ook rituelen ontstaan uit angst voor (op dat moment) onverklaarbare fenomenen zoals ziektes, rampspoed en oorlogen met andere groepen. De behoefte van de mens om toch controle te hebben over deze onverklaarbare zaken gaf natuurlijk aanleiding om deze middels een ritueel onder controle te krijgen of in ieder geval te kunnen beïnvloeden. Offerrituelen zijn een mooi voorbeeld van pogingen om rampspoed te voorkomen evenals genezingsrituelen voor ziektes.

Waarvoor dienen rituelen?

- Bezweren van gevaar en rampspoed
- Gezamenlijke geloofsovertuiging kweken (religie)
- Een vertrouwenwekkend gevoel van saamhorigheid creëren (cultuur)

Een veelheid aan rituelen kan de mensen echter ook afstoten en van elkaar vervreemden, vooral als gewaardeerde rituelen van de ene cultuur/religie in de ogen van de andere cultuur/religie bizar zijn.

Rituelen bieden veel goede dingen voor groepen. Er zijn echter ook rituelen die niet zo productief zijn en individuen beschadigen. Ik zal hier een aantal noemen.

Contraproductieve culturele en religieuze rituelen

Koppensnellen

Behoort tot de oudste rituelen van de mens. Volgens veel verhalen uit de oude culturen zou het hoofd van een persoon/tegenstander diens ziel of levenskracht bevatten. Het afgesneden

Culturele rituelen

hoofd werd gebruikt om te proberen de levenskracht, die er nog in zou zitten, over te nemen dan wel te gebruiken. Ook gebruikte men het koppensnellen van vijanden als ritueel in de naamgeving van pasgeboren baby's. Voordat de persoon werd onthoofd, vroeg men hem om zijn naam en werd deze naam aan de pasgeborene gegeven. Helaas begreep men elkaar niet altijd vanwege taalproblemen en riepen slachtoffers, die op het punt stonden om onthoofd te worden, niet hun naam maar gaven kreten als: Moeder help of help ik ga sterven. Deze kreten werden vervolgens overgenomen als naam van het kind. Helaas steekt dit bizarre ritueel tegenwoordig nog weleens de kop op!

Het inbinden van babyhoofdjes

Dit deed men al bij baby's van 5 dagen oud omdat op dat moment de schedeldelen dan nog niet aan elkaar zijn vastgegroeid. Mensen uit de hogere klassen wilden een lang hoofd hebben dat schuin naar achteren doorliep. Na een jaar inbinden van het hoofd met plankjes waren de schedeldelen vergroeid en had het kind een lang punthoofd. De gewone Mayas hadden alleen een plat achterhoofd. Om een plat achterhoofd te krijgen werd de baby op een plank vastgebonden. Het gezegde ergens een punthoofd van krijgen komt niet van het Maya ritueel, wat sommige mensen weleens denken, maar is veel recentier ontstaan door bij zware bevallingen het kind er via het hoofd uit te trekken.

Mensenoffers

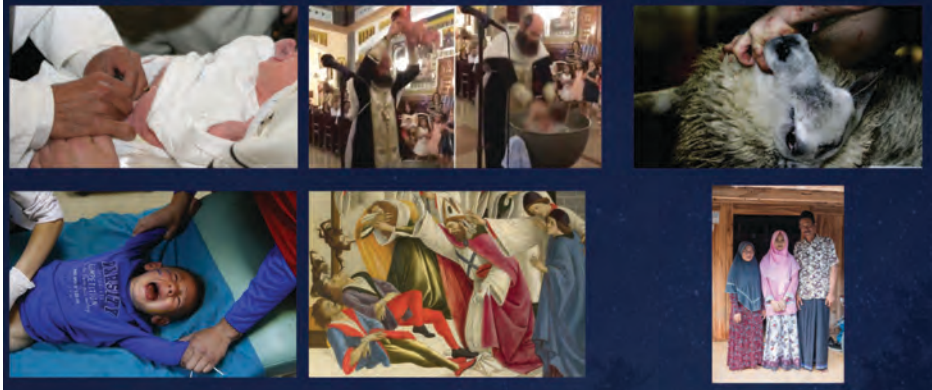
Mayas brachten ook veel mensen om het leven door hun hart eruit te snijden en hun bloed te laten vloeien. Dit om ervoor te zorgen dat daarmee de zon de volgende dag weer op zou komen.

Lotusvoetjes

Het inbinden van de voeten van vrouwen is in China ontstaan zo rond het jaar 1000. Allereerst werd dit ritueel alleen binnen de keizerlijke kringen uitgevoerd. Later verspreidde dit ritueel zich over de rest van het keizerrijk. Ingebonden voetjes werden zelfs een voorwaarde voor meisjes om in het huwelijk te kunnen treden. Zonder lotusvoetjes geen man.

De Mantsjoes kwamen in 1644 aan de macht en vonden het inbinden van voetjes walgelijk en zij waren de eersten die een verbod daarop uitvaardigden. Dit verbod

Religieus ritueel of mishandeling met goede bedoelingen?

werd helaas 4 jaar later weer ingetrokken omdat het totaal nutteloos bleek te zijn. In 1902 kwam er wederom een verbod, het verbod moest vrouwen onafhankelijker maken, ook dit verbod werd later weer ingetrokken. Pas in 1912 na de val van Qing dynastie werd een derde maal een verbod ingevoerd. Het inbinden van voetjes werd toen nog enkele tientallen jaren op illegale wijze gedaan.

Nekringen

Een ritueel en traditie was in enkele Afrikaanse en Aziatische culturen het dragen van nekringen. Bij het dragen van deze ringen lijkt het alsof de nek uitgerekt wordt. Dit is echter een misverstand, niet de nek wordt langer, maar de schouders worden naar beneden gedrukt. Het dragen van nekringen wordt tegenwoordig door enkele vrouwen gedaan, dit dient alleen nog voor het toerisme en de vrouwen krijgen er zelfs voor betaald.

Kindhuwelijken

Helaas gebeurt het uithuwelijken van meisjes en vrouwen nog regelmatig in verschillende landen. Culturele en religieuze rituelen lopen hierbij door elkaar. Wel is het zo dat vele religies het uithuwelijken stimuleren en met name huwelijken binnen hun eigen geloofsgemeenschap.

Vrouwenbesnijdenissen

Een vermindering van het vrouwelijke geslachtsdeel. Deze vindt plaats in verschillende gradaties, van een klein sneetje in de clitoris tot het volledig verwijderen van het uitwendige vrouwelijke geslachtsdeel. Bij de meest extreme vorm wordt ook de vagina nog eens dichtgenaaid. De wreedheid hiervan bezorgt veel vrouwen naast lichamelijke problemen ook enorme psychische problemen. Gelukkig zijn velen van mening dat dit bizarre en achterlijke ritueel verbannen en verboden moet worden.

Jongensbesnijdenissen

Helaas is de verontwaardiging over het besnijden van jongens stukken minder dan over vrouwenbesnijdenissen. Vreemd, want ook bij deze ingreep worden de genitaliën van jongens verminkt. Binnen de Joodse gemeenschap vindt deze mutilatie al plaats op het moment dat de baby slechts 8 dagen oud is. Ook in Amerika vindt deze afschuwelijke mutilatie plaats bij pasgeborenen, voorheen religieus gemotiveerd maar tegenwoordig hanteert men meer het hygiëne-argument als motivatie. Van vrijwilligheid van het individu is hier natuurlijk geen enkele sprake! De ingreep vindt veelal plaats door de baby

goed vast te houden dan wel vast te binden in een special kuipje waarbij de voeten gespreid worden en vastgemaakt kunnen worden met klittenband. Helaas kan men zich nog steeds beroepen op godsdienstvrijheid om dit compleet achterlijk ritueel in stand te houden. Daarmee legitimeert men de daders om het verminken van jongens voort te blijven zetten.

Dopen

De doop is een ritueel dat vaak vrij onschuldig lijkt te zijn: een beetje water op het voorhoofdje. Echter sommige orthodoxe stromingen geven zo hun eigen invulling aan de doop van een baby. Daarbij wordt de baby ruw en langdurig ondergedompeld in een bassin met water. Als ongelovige buitenstaander schrik je je natuurlijk wezenloos als een priester zo met een kind omgaat. Het bijzondere in dit geval is dat veelal de maatschappelijke verontwaardiging bij een dergelijke ruwe doop groter is dan als bij een baby zijn voorhuid eraf gesneden wordt.

Duiveluitdrijving

Met bezweringen zou men de personen die bezeten zijn door de duivel kunnen helpen. Soms gaat zo een uitdrijving gepaard met het nodige geweld en overleeft de duivel het ritueel niet maar helaas de persoon zelf ook niet. Tegenwoordig meent men soms wel dat naast de duivel ook homoseksualiteit verdreven kan worden, alleen noemt men het dan genezen. Gelukkig worden deze praktijken verboden.

Rituele slacht

Het offeren van dieren is een oud religieus gebruik waar men nog steeds geen afscheid van kan nemen. Het is bekend dat de dieren bij deze vorm van slacht (doorsnijden van de keel) vaak nog minutenlang lijden alvorens de dood intreedt. Het uitermate wrede ritueel kan nog steeds blijven bestaan omdat men zich beroept op godsdienstvrijheid. Hier worden dus weer de daders gelegitimeerd in het uitvoeren van wrede praktijken en worden de slachtoffers buiten beschouwing gelaten.

Uithuwelijken

Zoals bij de kindhuwelijken is hier sprake van een verplichte partnerkeuze binnen de eigen geloofsgemeenschap, veelal gearrangeerd door de ouders van het kind. Een eeuwenoud(e) ritueel/traditie, ook gevolgd door veel koninklijke families om hun machtspositie te versterken of in stand te houden. De huwelijken voltrokken zich veelal binnen de families met alle kwalijke inteeltgevolgen van dien. De Habsburgers zijn daar een voorbeeld van; deze familie stond bekend om de typische Habsburgse kaak.

De striktheid van het uithuwelijken en de bepaling van met wie verschillen per religie en de specifieke stroming binnen die religie. Sommige religies geven hun kinderen een bepaalde mate van vrijheid in het kiezen van een partner, alleen dan moet men wel een partner kiezen uit dezelfde groep! Een schijnvrijheid dus. Het uithuwelijken is nog steeds een groot probleem, met name als het gaat om huwelijken tussen neef en nicht die veelal resulteren in inteeltproblemen. In Nederland zijn er nog steeds enkele strenggelovige dorpen waar de huwelijkspartners nauwe familiebanden hebben. Deze dorpen kennen om die reden dan ook hun eigen specifieke inteeltziekten.

Rituelen toestaan?

Met welke argumenten staat men tegenwoordig nog deze wrede rituelen toe?

- Godsdienstvrijheid (of beter gezegd: vrijheid van indoctrinatie)
- Er zijn relatief weinig slachtoffers (soms gaat het weleens mis)
- Het hoort er nou eenmaal bij als je ouders gelovig zijn
- Waarom zouden wij ons druk maken om rituelen van anderen? Laat ze toch!

Duiveluitdrijving door St. Petrus, Antonio Vivarini

- Gewoon wachten totdat de groep zelf afscheid neemt van het ritueel
- Kritisch zijn ten opzichte van rituelen van anderen is respectloos.

Rituelen verbieden?

Met welke argumenten is men tegenwoordig tegen dit soort wrede rituelen?

- Ze vinden onvrijwillig plaats
- Minderjarigen moet men beschermen voor lichamelijk en psychisch geweld
- Alleen onder dwang kunnen deze rituelen nog plaatsvinden
- Ze beperken de vrijheid van het individu
- Ze tasten de lichamelijke integriteit aan
- Strijdigheid met de eigen religie van degene die bezwaar maakt.

Dit artikel is een bewerking door Stanley Bakker van de lezing die hij gaf tijdens de Atheïsmedag van DVG op 10 december 2022.

Reactie op *Onderwijs van statistiek en helder redeneren aan vrijdenkers mislukt* van Matthew de Roode

door **Herman Reimes**

Inleiding

Op mijn artikel *Integratie van migranten mislukt door religie* in De Vrijdenker nr. 10 kreeg ik een flinke portie kritiek van Matthew de Roode, verwoord in De vrijdenker nr. 1 van 2023. In zijn artikel *Onderwijs van statistiek en helder redeneren aan vrijdenkers mislukt* stelt Matthew, dat mijn artikel elke vorm van onderbouwing mist en dat het derhalve niet past in De Vrijdenker. Dan is het wel zo handig voor de lezers om bovengenoemde artikelen nog even door te lezen en bij de hand te hebben zodat u weet wat er aan de orde is.

Als het over het mislukken van integratie gaat, zou het in het kader van dit artikel verhelderend zijn om begrippen als geïntegreerd, ingeburgerd of geassimileerd nader te omschrijven. Om een lang verhaal zo kort mogelijk te houden beschouw ik de integratie van vluchtelingen uit bijvoorbeeld Pakistan als mislukt, als zij als individu of als groep onverkort zouden vasthouden aan de achterlijke regels van de sharia ten aanzien van de positie van vrouwen. Dit voorbeeld zou ik met vele details kunnen aanvullen; verderop komen nog enige aan de orde. De aanhef, "De integratie van religie en migranten mislukt" duidt natuurlijk ook op het falende beleid en het onvermogen van het gastland Nederland om met een langdurige toestroom van getraumatiseerde vluchtelingen om te gaan. De kritische opstel-

ling in de trant van Matthew de Roode wijs ik niet af, maar die zou genuanceerder overkomen als hij daarbij ook zou ingaan op de vraagstelling, hoe wij 'realistisch' kunnen omgaan met het migrantenvraagstuk. Realistisch, niet in de betekenis van waarheidsgetrouw, volmaakt of echt, maar eerder bedoeld als nuchter en in overeenstemming met de realiteit en de veelzijdige werkelijkheid. Daarom ga ik het artikel van Matthew de Roode punt voor punt nog even langs en citeer steeds met enkele vet gedrukte woorden het begin van een afgerond stuk uit zijn betoog en reageer daarop:

Integratie van migranten mislukt door religie

De tabel over de arbeidsparticipatie wordt betrokken op zowel vluchtelingen met een vluchtelingenstatus als gastarbeiders met een tijdelijk arbeidscontract onder de verzamelnaam 'immigranten'. Die combinatie geeft een vertekend beeld van de arbeidsparticipatie van de beroepsbevolking uitsluitend afkomstig van de vluchtelingen en hun kinderen die met een vluchtelingenstatus in Nederland verblijven. Stel dan dat we de Nederlandse beroepsbevolking (dus al degenen met een permanente verblijfsstatus) slechts in twee categorieën indelen: de burgers van wie een of beide ouders inclusief hun kinderen (gerekend vanaf bijvoorbeeld 1980) als vluchtelingen met een permanente verblijfsstatus de Nederlandse nationaliteit bezitten en

de overige van oorsprong Nederlandse burgers. Neem van deze twee groepen een representatief aantal, bijvoorbeeld 10.000 personen, en vergelijk dan het percentage deelnemers aan het arbeidsproces en de verhouding van de gewerkte uren en hun gemiddelde inkomen uit die arbeid. Dan zou waarschijnlijk blijken dat kinderen van ouders die hier als vluchteling verblijven, na het middelbaar onderwijs minder goed aan geschikt werk komen en minder goed betaald worden. Alleen al doordat hun naam en adres ongunstig overkomen worden ze minder snel voor een sollicitatie uitgenodigd. Verschijnen ze alsnog op sollicitatiebezoek dan schort het mogelijk aan hun taalvaardigheid, afwijkende kleding of ongunstige omgangsvormen. Zeker, dan is er sprake van discriminatie en ontbreekt het bij het gastland Nederland aan goede uitgangspunten voor het inburgeren van vluchtelingen.

Kijken we naar de onderwijsparticipatie.....

Ook als er verhoudingsgewijs meer kinderen van ouders met een vluchtelingenstatus het voortgezet onderwijs volgen, zegt dat weinig over alle blokkades die zich voordoen bij hun integratie in de Nederlandse samenleving (bijvoorbeeld als de 'integratie van deze migranten mislukt door het ontbreken van bindende afspraken met het gastland', zie mijn artikel).

Maar de auteur verplaatst onze aandacht.....

Evenals bij de christenen zijn er onder de aanhangers van de islam tal van stromingen, van gematigde Ale-vieten tot extreme fundamentalisten. Elke groepering probeert de Koran van hun specifieke uitleg te voorzien, zoals christenen hun Bijbel. In de Arabische wereld is religie vooral onder de islamieten tot op de dag van vandaag al vele jaren de inzet van etnische conflicten en bloedige oorlogen. De soennieten (wereldwijd ongeveer 1,4 miljard mensen) vormen 90% van de moslims in de wereld, zij beschouwen de sjiïeten als ketters. Waar de soennieten aan de

macht zijn, wordt ieder geloof dat afwijkt van hun religieuze versie als bijgeloof beschouwd. Een machtige groepering radicalen onder de soennieten (de salafisten) streeft naar een totalitaire theocratie. 36 landen hebben zich verenigd om de verdere opmars van I.S. te stoppen. Als fanatieke extremisten promoten vooral de salafisten een Islamitische Staat, met een heilige oorlog en dood aan alle ongelovigen en andersdenkenden. Het een en ander maakt het (althans voor mij) waarschijnlijk dat ook fundamentalistische moslims, op vragenlijsten bij de asielprocedure zullen aangeven, dat zij zich tolerant opstellen naar andersdenkenden, terwijl dat in de praktijk allesbehalve het geval is. Zodoende hebben we op papier te maken met een zeer kleine groep extremisten terwijl een grote groep gematigde islamieten bij de belediging van de profeet geen stelling neemt tegen de onverdraagzaamheid van een kleine groep extremisten onder hen. Door de lange arm van de IS en de sociale controle in eigen kring zijn vele moslims huiverig om zich in het publieke domein kritisch uit te laten over hun religieuze denkbeelden, ook dát belet hun integratie in de Nederlandse samenleving. Dus is de onderstaande bewering geen drogreden, leest u maar verder!

Bij aanslagen door de I.S. doen zij er het zwijgen toe

Je kunt zwijgen uit schaamte (zoals bij vele vrijzinnige katholieken) of uit angst voor represailles bij bijna alle islamieten (zij staan ook onder curatele van geloofsgenoten in het moederland en hebben ook langs die weg nog met de denkbeelden en invloeden van de sharia te maken). Het mes snijdt hier van twee kanten want fundamentalistische christenen kunnen er ook wat van, ik denk bijvoorbeeld aan recente uitspraken van regeringsvertegenwoordigers als de heren Van der Staay en Arie Slob: kort na incidenten en wraakacties naar leraren naar aanleiding van kritische opmerkingen, stelde de voorman van de ChristenUnie, Arie Slob (toen minister voor het basis en voortgezet onderwijs) “*dat het reformatorische scholen vrij staat om homoseksualiteit te veroordelen.*” Maar in tegenstelling tot de gezagsgetrouwe moslims demonstreerden vele vrijzinnig gelovigen openlijk hun afkeuring, enkele dagen daarna moest de heer Slob in een heftig Kamerdebat zijn woorden herroepen. Dit goede voorbeeld van de christenen sloeg kennelijk niet aan, want een dag daarna werd door meer dan 120.000 moslims

een petitie aangeboden, waarmee zij aandrongen om het beledigen van de profeet strafbaar te stellen. Nog maar kort geleden hebben mensen als Mark Rutte, Geert Wilders en Macron stelling genomen tegen de bedreigingen van Erdogan en de IS naar moslims in Nederland. Ja, ook toen was er geen enkel tegengeluid van het islamitische front (van permanent woonachtige islamitische vluchtelingen in Nederland), over integratie gesproken!

Daarna behandelt de auteur een viertal “kwesties”

Ik beschouw dit viertal als belangrijke aanleiding dat de integratie van vluchtelingen zo moeizaam verloopt. Dat is eigenlijk de kern van mijn betoog, niet logisch dat Matthew dat volledig buiten beschouwing laat. De tabel over de herkomst per continent van immigratie over de afgelopen 10 jaar maakt (zoals reeds opgemerkt) geen onderscheid tussen migranten die in het gastland Nederland dienen te integreren en arbeidsmigranten die met een tijdelijke werkvergunning in Nederland verblijven. Had men dat wel gedaan dan zou misschien blijken dat het percentage migranten met een vluchtelingenstatus wat lager ligt dan die 6%. Het gaat hier niet zozeer om de vraag of die 6% juist is, van belang is de vraag of de strekking van mijn artikel in De Vrijdenker thuishoort als het om lastige dilemma's gaat.

De invloed van religie in het onderwijs

Ja, ook hier gaat Matthew kort door de bocht want religieuze scholen dragen (met hun verplichte koranstudie achter de coulissen) wel degelijk bij aan het vijanddenken jegens andersdenkenden. Daar heb ik in mijn boek *Realistisch omgaan met religie* meerdere schrijnende voorbeelden van beschreven.

Nederland telt inmiddels meer dan 1 miljoen moslims

U wilt cijfers zien, maar wat heeft u aan exacte aantallen? Al is het maar een kleine kern van extremistische dwarsliggers die de sharia met geweld als norm willen handhaven of zich om andere reden verzetten tegen integratie en inburgering! Het is goed mogelijk dat sommige van hen terecht boos zijn op de Nederlandse samenleving en zich met geweld tegen inburgering verzetten. Hun invloed is aantoonbaar, bijvoorbeeld op de persvrijheid, daar gaat het mij om. Welke voorwaarden mag het gastland aan vluchtelingen stellen en is het bijvoorbeeld redelijk dat vluchtelingen met een fundamen-

talistische religie niet welkom zijn! Dat lijken mij relevante vragen waarop we waarschijnlijk geen bevredigend antwoord hebben gezien de omvang van de vluchtelingenproblematiek.

Mede door de mislukte integratie is er

Zoals eerder gezegd, de nakomelingen van die ‘eerste leg’ kinderen worden als volledig Nederlands beschouwd en derhalve onder de groep Nederlandse jongeren ingedeeld. Onder hen zijn vele laagopgeleiden, waarvan een bescheiden groep om allerlei redenen crimineel gedrag vertoont. Om het beeld scherp te krijgen zou je de verhoudingen binnen één groep moeten vermelden. Zoals door mij voorgesteld bij het eerste punt ‘integratie van migranten mislukt door religie’.

Terwijl het kerkbezoek onder christelijke jongeren

Onder de islamieten onderschrijft men naar elkaar (in allerlei varianten) het gedachtegoed van de islam en onthoudt men zich veiligheidshalve van kritiek op de islam. De groepsdruk (ook binnen familieverband) is zo groot dat de ‘zwijgende meerderheid’ van de minder strenge groeperingen onder hen, meestal niet openlijk afstand durft te nemen van de sharia! Daar komt bij dat de gastlanden het om meerdere redenen niet aandurven of zinnig vinden om vluchtelingen en ‘eigen volk’ vergaand te screenen op het fundamentalistische karakter van hun geloofsopvattingen. Die 170 jaar vrijzinnigheid onder de christenen blijkt evenmin toereikend, want ook zij zijn nog zeer behoudend als het erop aankomt om wetenschap te laten prevaleren boven de mythologische denkbeelden van hun religie en in het krampachtige vathouden aan bijzonder onderwijs. Ook onder hen bestaat nog altijd een sterke antipathie naar communisten en atheïsten. Met andere woorden, religie en wederkerige tolerantie gaan voor gelovige fundamentalisten moeilijk samen.

De laatste jaren is er een grote toestroom

Natuurlijk gaat er van alles mis, je kunt vluchtelingen niet arbeidsloos lange tijd laten wachten op een verblijfsvergunning en natuurlijk is het voor hen onrechtvaardig dat zij die uit Oekraïne vluchten een voorkeursbehandeling krijgen. Toen was de insteek dat de Oekraïners slechts voor een korte periode in Nederland zouden verblijven, vandaar dat onderscheid. Maar ja, er zijn minstens 100 miljoen

mensen die onder erbarmelijke omstandigheden trachten om in leven te blijven en die mogelijk ook aanspraak zouden kunnen maken op een vluchtelingenstatus. M.b.t. het falende vluchtelingenbeleid wordt het aspect van religie door mij mogelijk wat te eenzijdig benadrukt. Maar er is nog een onderwerp dat hier veel sterker ontbreekt, namelijk: dat het merendeel van de afgewezen asielzoekers in de illegaliteit verdwijnt en derhalve ook een onbekend grote mate van criminaliteit met zich meebrengt waardoor vluchtelingen ook minder welkom zijn en ook om die reden de drempels voor toelating verhoogd worden.

Toen ik zo'n dertig jaar geleden de problematiek.....

Ook jammer ik niet dat men in eigen kring mij (lang geleden) als een onverdraagzame racist beschouwde. Ik wilde met die opmerking vooral aangeven hoe lastig het kan zijn om zo maar van inzicht te veranderen en vooroordelen op te geven en hoe klokkenluiders als bringers van het slechte nieuws dan verguisd worden.

*** het leek me wel zo eerlijk om mijn eigen drogredenen.....**

Zie mijn argumenten hierboven, maar los daarvan beschouw ik de opmerkingen van Matthew de Roode niet als drogredenen, maar eerder als een oprechte poging om zijn kijk op mijn artikel (al zij het wat eenzijdig belicht) kenbaar te maken. Het zou mij niet verbazen dat we diepgaand van mening verschillen over de nadelige impact van religie en een stelletje

dwarsliggers onder de vluchtelingen. Eigenlijk is het vluchtelingenvraagstuk voor mij sterk emotioneel geladen, mede door wat ik tijdens de Tweede Wereldoorlog zelf heb doorstaan aan honger en ellende. Ik vermoed dan ook dat we met de beste wil van de wereld slechts een heel klein gedeelte van de vluchtelingen een 'helpende hand' kunnen bieden. Dat we daar als Vrijdenkers over van gedachten kunnen wisselen zonder dat er pasklare antwoorden klaar liggen, dwingt ons inderdaad tot nadenken en logisch redeneren.

De redactie sluit deze discussie met dank aan beide auteurs.

Bestuurslid Bart Collard en redactielid Herman Reimes, auteur van de bovenstaande repliek, tijdens de DVG beleidsvergadering in Utrecht op 18 februari 2023. Foto van René van Elst.

God's zelfmoordende liefde

door *Eelko de Vos*

Het Nieuwe Testament geeft Jezus Christus een verhaal-technisch indrukwekkende dood in de vier eerste boeken. Na een hevige geseling en kruisiging schreeuwt hij – althans in een van de beschrijvingen – een aantal religieus getinte zinsneden en sterft.

De zoon van God sterft.

Dat zou bij de omstanders wantrouwen hebben moeten opwekken. De man die anderen tot leven wekte, sterft zelf? Een bedachtzaam personage in dit verhaal had toen al moeten begrijpen dat dat sterven waarschijnlijk geen echt sterven was en hooguit van tijdelijke aard zou zijn.

Zes uurtjes

Naast de vreemde plottwist dat de enige zoon van de echte God sterft op een onbetekenende plek in de geschiedenis, is het helemaal vreemd dat hij in slechts zes uur stierf. Zes uur lijden na de marteling is niet onbeduidend, maar een gemiddelde oorlogsveteraan uit Vietnam, Cambodja, Japan, Bosnië of Duitsland heeft meer afschuwwekkende verhalen beleefd dan wat Jezus in deze vertelling doormaakt. Zij overleefden hun folteringen maanden-, zo niet jarenlang. De pijn en het lijden van Jezus staan kaal en karig tegenover deze historisch opgetekende en alom bevestigde verhalen over menselijk leed.

Dat afschuwelijke lijden is in mijn ogen ook altijd behoorlijk relatief geweest. Ik denk dat de littekens van

de foltering van Jezus in het niet vallen bij de immense fysieke en mentale pijn die een willekeurig Auschwitz-overlever heeft door moeten maken. Laat staan degenen die het niet overleefden. De jarenlange geïnstitutionaliseerde en zeer ervaren uitgevoerde martelingen en vernederingen die er uitgevoerd werden, samen met het zien hoe je familie en kinderen als smerige dieren afgemaakt worden is iets waar de Bijbel met het verhaal over de timmermanszoon-die-kruisdrager-werd in de verste verte niet bij komt. Jezus' lijden in de Bijbel was van korte duur - een afschuwelijk weekend, maar er zijn veel pijnlijke verhalen te vinden in de realiteit.

Maar Jezus sterft dus al na zes uur aan het kruis. Pilatus verwonderde zich in Marcus 15:44 met gewassen handen dat Jezus zo snel gestorven was. Logisch nadenken over deze loop van zaken geeft een aantal mogelijke verklaringen met mogelijke interessante achterliggende plotwendingen.

Een lading schuld

Apologeten roepen geregeld dat Jezus, God's zoon, de schuld van de hele wereld en van alle tijden op zich genomen had en daarmee sneller stierf dan gewoonlijk.

Het is dan nog altijd verrassend dat als Jezus de schuld van de hele wereld op zich nam, hij er alsnog zes uur over doet om te sterven. En waarom zes uur en niet twee of drie minuten? De lading humanitaire pijnlijke overtredingen door de millennia heen zou zo'n gewicht moeten hebben dat het bewonderenswaardig zou zijn als iemand het langer dan een gemiddelde waterboarding-sessie zou volhouden.^[1]

En waarom duurde het niet twee weken of een half jaar voor hij stierf? Het lijden van alle tijden kan dan gelijkgesteld worden aan de tijd dat Jezus moet lijden door onze zonden. Het voelt afgeraffeld aan als al die schuld zo snel weggewerkt kan worden. Het was dan mijns inziens verhaaltechnisch ook indrukwekkender geweest als hij lange tijd had geleden, mogelijk zelfs maanden daar hing, prevelend hoe elke individuele morele overtreding vergeven werd. Dat was meteen een schitterend bewijs geweest voor God. De heuse zoon van God die al die tijd lijdt en weigert te sterven tot hij alle schulden van alle mensen heeft behandeld. Alle schuld die wij hem hebben aangedaan.

En als laatste gaat het hier niet over zomaar iemand, maar de zoon van God. God kan en weet alles. Dat betekent dus ook dat hij alle pijn, schuld en misstanden tot zich kan nemen zonder daar qua levenskracht op in te

boeten - hij was er namelijk al van op de hoogte. Het gaat hier over een godheid met almacht. Jezus staat ook drie dagen later weer op en is bijgekomen van de pijn die hij heeft moeten doormaken. Zijn lijden duurde ruwweg drie dagen, zijn dood duurde ook hooguit zo lang. Blijkbaar is die menselijke schuld van alle tijden niet zo vernietigend dat hij er ook (langere tijd) dood door blijft. De schuld-argumentatie lijkt mij derhalve nogal een twijfelachtige verklaring te zijn.

MPS

Een andere optie is dat het goddelijke deel van Jezus zich terugtrok van dat lichaam waarna dat lichaam, verbijsterd dat hij verlaten was door zijn goddelijke kant, stierf. Er zaten dus meerdere persoonlijkheden in het lichaam van Jezus. Psychologisch gezien is dat een uiting van een multipele persoonlijkheidsstoornis (MPS), hier een met goddelijke kantjes. Het verklaart zeker de laatste uitroep van Jezus in twee van de boeken van het NT. Aangezien dat goddelijke deel mogelijk niet kan sterven, moest het het lichaam verlaten waarna dat lichaam kon sterven. Verhaaltechnisch gezien klinkt dit op het eerste gezicht logisch.

Maar dat geeft wel weer te denken. Jezus bestond dan uit twee delen: een menselijk

deel en een goddelijk deel. Stierf de echte Jezus wel als het belangrijkste deel niet meer in hem zat? De claim dat God zijn zoon liet sterven is dan nogal zwak aangezien het goddelijke deel niet mee stierf. De mens is dus gestorven, een mens zoals miljoenen anderen, maar niet de goddelijke zoon.

Deze redenatie verklaart wel weer dat er een paar dagen later een Jezus kon opstaan. Het goddelijke deel besloot toen weer terug te gaan naar het lichaam en het kon waarachtig meteen weer rondwandelen en met de discipelen van gedachten wisselen. Dat is zeker een intrigerende twist, verhaaltechnisch. Maar toch een zwakke twist. Het zou interessanter zijn geweest als Jezus weer tot leven gewekt zou zijn als hij net van het kruis was gehaald.

Mogelijk had Pilatus hem dan wederom laten kruisigen. En was Jezus opnieuw gestorven. Keer op keer. Mogelijk was hij dan op een brandstapel gezet, of gevierendeeld of aan de leeuwen gevoerd. Hoe indrukwekkend was het geweest als Jezus dan na zo'n dood weer op zou zijn gestaan? Ik had graag de gravures en schilderijen gezien die dan gemaakt waren geweest van deze bijbelse taferelen. De versie in de huidige kinderbijbel

Matthias Grünewald ca. 1480-1528), Die Kreuzigung Christi, ca. 1515, op lindenhout, Kunstmuseum Basel

was waarschijnlijk wel ietwat aangepast om lastige, traumatische vragen van jonge kinderen te omzeilen.

Goddelijke ramptoerist

De essentie van het verhaal blijft: Jezus, die mensen tot leven wekte, stierf. Hij stierf vlak nadat hij uitriep “Mijn God, mijn God, waarom heeft u mij verlaten?” Hij hing toen slechts zes uur aan het kruis. Gewoonlijk hingen mensen daar dagenlang voor ze door uitputting stierven. De spijkers in zijn armen of handen, zoals ietwat onduidelijk beschreven in de Bijbel, laten iemand niet sterven. Het is een verstikkingsdood die dagen kan duren. In verschillende landen van de wereld wordt dit zelfs ieder jaar door een aantal mentaal dubieuze personen herbeleefd: zij laten zich kruisigen en na een aantal uur weer los maken. Ze sterven er nooit door – het jaar daarop laten ze zich weer vrijwillig mishandelen.

God had zich volgens het verhaal teruggetrokken uit Jezus' lichaam en geest. Maar aangezien God wel alomtegenwoordig is veranderde dus het perspectief van God. Vanuit een getergd persoon, hangend voor een meute joelende ramptoeristen, sprong hij naar het perspectief van een toeschouwer van zijn zoon's sterven. Terwijl hij zonder problemen had kunnen ingrijpen of het verloop van het verhaal kunnen aanpassen, liet God zijn kind op beestachtige wijze afmaken. God had kunnen ingrijpen of de harten van de mensen kunnen veranderen, zoals hij die van de Farao veranderde bij de tien plagen in Egypte. Niets van dit alles deed God.

Jezus stierf dus omdat God zich afgewend had van hem. Hij was vertrokken. God had hem makkelijk kunnen redden, maar deed dat niet. Jezus stierf omdat God hem zo snel liet sterven.

Deïstische zelfmoord

Jezus/God pleegde derhalve zelfmoord door zichzelf om het leven te brengen. Net als Pilatus zijn handen waste en zich terugtrok van deze beslissing om Jezus te veroordelen, zo ook trok God zich terug van de mens Jezus en liet hem sterven. Een afschuwelijke beloning voor iemand die altijd geroepen had dat God je zal helpen en redden.

Qua tijdspanne van het lijden had God het wel lastig. God kon Jezus het lijden niet besparen door Jezus direct na het kruisigen te laten sterven. Dat zou Jezus als een zwak persoon hebben afgeschilderd. Jezus moest wel een tijd lijden en het moest eruit zien alsof het een zware last was geweest.

Maar ook God's geduld had klaarblijkelijk grenzen. God had bijna veertien miljard jaar moeten wachten tot het universum hier bij dit moment terechtgekomen was: de manier waarop hij de schulden van de mensheid kon uitwissen met een mensen/godenoffer. Het moest alleen niet te lang duren, dus kapte God het schouwspel af. God de ongeduldige, sprong uit het lichaam en keek toe hoe zijn volwassen zoon, vol onbegrip over zijn plotselinge mentale eenzaamheid, de geest gaf.

Frisse blik

Dat geeft weer een heel ander beeld op de schuldvraag. De joden zijn niet schuldig aan de dood van Jezus, zoals de Christenen eeuwenlang hebben geroepen – en sommigen doen dat nog steeds. Nee, God zelf is de boosdoener door Jezus al na zes uur te laten sterven.

En voor hen die nog altijd niet geloven – om dat toepasselijke werkwoord hier eens te gebruiken – is de redenatie vrij simpel. Mensen stierven niet na zes uur, zeker niet als ze fit en goed gevoed waren. Zelfs na een geseling was het uniek dat iemand zo snel het eeuwige opzocht. Het staat letterlijk in de Bijbel dat Pilatus, een expert op het gebied van kruisigingsdoden, verbaasd was over hoe snel Jezus gestorven was. Dus als mensen gewoonlijk het veel langer volhielden aan dat kruis, dan moet er een andere reden zijn waarom Jezus zo snel stierf.

Vergif is ooit geopperd maar is vergezocht. De weerleggingen die apologeten bij deze stelling te horen krijgen, zijn al eeuwenoud. Waarom iemand vergiftigen als hij toch al aan een kruis hangt? Noch de Romeinen, noch zijn discipelen hadden er baat bij om Jezus snel om te brengen.

Had hij dan misschien een hartaandoening of een ander fysiek probleem waardoor hij zo snel heen ging? De wedervraag is direct: zou God een zoon maken die een hartaandoening heeft? Dat klinkt zeer onwaarschijnlijk. We zien Heracles of Orpheus ook niet met een migraine of een

blindedarmonsteking rondstruinen. Als je een zoon van een godheid bent, ben je fysiek geweldig en geen armzalig uitgevoerde versie van een mens.

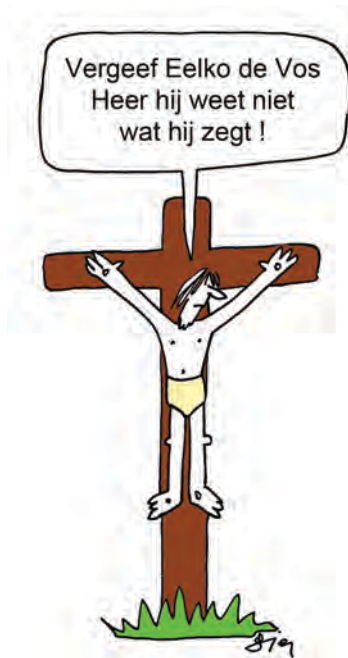
Giswerk

We kunnen nog talloze andere ideeën opperen maar ten eerste wilde God ons dat niet kundig maken anders stond het natuurlijk wel in de Bijbel. En ten tweede blijft het gissen omdat we het nergens kunnen staven. Het blijft van-horen-zeggen tot we Yahweh zelf aan het woord horen. Volgens veel christenen zal dat spoedig gebeuren.

Maar het staat als een paal boven water dat God Jezus zonder problemen had kunnen redden van de gewisse dood. Dat deed deze godheid in dit verhaal niet. Ergo, God liet zijn eigen zoon prettig snel inslapen. Aangezien Jezus God is via de drie-eenheid, pleegde God dus zelfmoord op zijn eigen zoon - en zichzelf. Althans, enkel het menselijk deel. Dit doet mij direct denken aan het verhaal van Abraham die zijn zoon Isaak moet offeren tot een engel hem tegen houdt.

Had God op het moment van Jezus' sterven misschien op een dergelijk goddelijk ingrijpen van een andere godheid gehoopt?

[1] Christopher Hitchens hield dat trouwens achttien seconden vol in een veilige, gecontroleerde omgeving. Zie YouTube: “Hitchens Waterboarding”

Nogmaals gratis geld; een korte reactie

door *Harry Ansems*

In de Vrijdenker van vorige maand reageert Bert Voorneveld op een eerder artikel van mij over het onderwerp basisinkomen. Dat mag. Opvallend is dat hij zich hier nadrukkelijk uittegt voor de ware expert op dit gebied, door te verwijzen naar "mijn model", "mijn boek", mijn jaren van "indringende verdieping". Andere bronnen zijn kennelijk niet belangrijk, althans worden niet genoemd. Maar ook dat mag, al past het naar mijn persoonlijke smaak niet helemaal in een gezonde vrijdenkers-traditie.

Maar nu enkele inhoudelijke punten: Zijn titel luidt "Gratis geld bestaat niet". Zo'n oneliner doet het natuurlijk goed. Maar waar gaat het om? Het investeren in een basisinkomen kost de overheid (en wellicht de belastingbetaler) in eerste instantie natuurlijk altijd geld; dat is geen punt van discussie. De kwestie is echter, zoals Piketty, Bregman en bijvoorbeeld ook Steven Pinker betogen, dat deze investeringen daarna wel eens ruimschoots kunnen worden terugverdiend, bijvoorbeeld door aanwakking ondernemingslust van deelnemers, verminderde bureaucratie, justitiële besparingen. Deze positieve effecten, juist de kern waar alles om draait bij het basisinkomen, worden door Voorneveld niet eens ge-

noemd. Maar misschien doet hij dit wel in zijn boek.

Een van mijn opties, het inkomensafhankelijk maken van het basisinkomen, wordt door hem zonder meer afgedaan als een slecht idee. Opgemerkt moet worden dat ik slechts een aantal voorbeelden aangaf van mogelijke oplossingen. Daarentegen kent Voorneveld slechts een enkele oplossing, namelijk zijn model: Alles verrekenen met het belastbaar inkomen, waarbij de minderbedeelden kunnen genieten van een negatieve belastingaanslag en dus toch mooi een (overigens steeds wisselende) gegarandeerde minimum-ondersteuning kunnen vangen.

En nu moet ik toch plotseling wel heel sterk denken aan Donald Trump. Die slaagde er vele jaren in om een negatief belastbaar inkomen te produceren (op papier dan). Wat zouden de Amerikanen blij geweest zijn met het extra spekken van hun "geliefde" Donald. Overigens weet ook iedereen wel dat ook in Nederland niets zo discussiegevoelig en in heel veel gevallen ook manipuleerbaar is als de belastingaangifte. Dit kan de overwerkte belastingdienst er dus na de toeslagenaffaire nog wel bij hebben.

Naast mijn persoon moet ook de cartoonist het nog ontgelden, want allebei zouden wij volgens Voorneveld het wantrouwen tegen de overheid, dat er toch al is, nog eens extra aanwakken. Hij noemt hierbij mijn suggestie dat het recht op basisinkomen afhankelijk zou worden gemaakt van iemands justitiële of medische verleden. Ja, dank je de koekoek. Is Voorneveld dan voorstander van een onvoorwaardelijke vaste uitkering in harde munten aan iemand die drugsverslaafd is of aan iemand die herhaaldelijk de belastingdienst heeft opgelicht? Ik denk dat weinigen hem hier kunnen volgen.

Tot slot, want ik wil het graag kort houden; ik ben zelf immers zeker geen expert wat het basisinkomen betreft; daar draai ik ook niet omheen. Mijn verwijzing naar Bregman dat het basisinkomen alleen maar stapsgewijze zou kunnen worden ingevoerd, vindt Voorneveld absoluut onrealiseerbaar. Hoezo? Op dit moment worden er zowel in het buitenland als in Nederland op kleinere schaal en met kleinere groepen al heel veel positieve experimenten gedaan met het basisinkomen. Waarom zouden dit niet de eerste stappen kunnen zijn? Waarom zou verdere terugdringing van allerlei bureaucratische procedures rond basis-uitkeringen, zoals ik bepleit heb, niet een vervolgstap kunnen zijn? Ook de voorbereidende politieke besluitvorming vereist tijd en kan alleen maar stap voor stap plaats vinden. De door Voorneveld gemaakte vergelijking met het opwekken van een zwangerschap, welke niet stap voor stap kan plaatsvinden, is waarschijnlijk humoristisch bedoeld, maar raakt kant nog wal. Zijn model voor het basisinkomen, waarbij hij een *fundamentele herziening van het sociale vangnet en de belasting op arbeids- en andere inkomens* aanbeveelt, zal in elk geval oneindig, ik herhaal oneindig, veel tijd in beslag nemen.

De redactie sluit deze discussie met dank aan beide auteurs.

Ad populum in de politiek

Populisme ondermijnt de democratie

door **Floris van den Berg**

A spectre is haunting the world: populism.
Ghita Ionescu & Ernest Gellner, 1969

Vlak na 1989 zag het ernaar uit dat het einde van de geschiedenis was aangebroken: de liberale democratie had het ideologische pleit gewonnen en zou zich, gesteund door de kapitalistische welvaarts-groei, langzaam maar zeker over hele wereld verspreiden. Eén ding was zeker: *nie wieder!* Nooit meer de gruwelen van fascisme en nazisme, maar ook nooit meer de totalitaire terreurregimes van dictators als Stalin, Mao en Pol Pot. Dat in tal van westerse landen met liberale democratieën politieke leiders zouden opstaan die de democratische instituties aan hun laars lappen, was onvoorzien.

Onder het mom van de wil van 'het volk' te vertolken en het volk te zullen verlossen van de corrupte elite van politici, gaan deze populistten voorop richting een antidemocratische, illiberale, autoritaire en fascistische staat. Tot nog toe zijn de institutioneel ingebouwde veiligheidsmechanismen van de democratische rechtsstaat nog sterk genoeg gebleken, maar democratieën wankelden bij de belegering van het Capitool in de Washington en de bestorming van parlementsgebouwen in Brasilia.

Het is lastig om populisme te duiden want het is een fluïde begrip en toch voelt iedereen aan zijn water dat een populist een heel ander soort politiek leider is dan een democraat. Populisme is een stijl van politiek bedrijven waarbij de inhoud van de politiek ondergeschikt is aan het machtsstreven. Een populist werpt zich op als spreekbuis van het volk, of van het 'ware' volk, en zegt te strijden tegen een corrupte elite en een vooringenomen en vijandige pers. Populisme hangt sterk aan de persoon en persoonlijkheid van de leider. Een populist staat breeduit in de publiciteit, is dikwijls narcistisch en meent een profetische rol als verlosser van het kwaad te moeten spelen. Populisten spelen op de man en blazen politieke meningsverschillen op tot een groteske tegenstelling tussen Goed en Kwaad. Geduld met democratische procedures hebben zij niet.

In zijn beknopte boek *What is populism?* (2016) waarschuwt de Duitse in Princeton werkzame politicoloog Jan-Werner Müller, die eerder het boek *Contesting Democracy: Political Ideas in the Twentieth-Century Europe* schreef, voor het gevaar van populisme. Hedendaagse po-

pulisten zijn politici als Orban in Hongarije, Trump in de VS, Erdogan in Turkije, Meloni in Italië, Bolsonaro in Brazilië, Poetin in Rusland, Le Pen in Frankrijk, De Winter in België en Wilders en Baudet in Nederland. Het kenmerk van hen is dat ze wanneer ze democratisch gekozen worden, ze vervolgens ondemocratisch aan de macht blijven of proberen te blijven. Het volk dat hen gekozen heeft, laat dat toe en zit later met de gebakken peren. Tolerantie voor populisme is een inherente zwakte en potentieel zelfvernietigende eigenschap van de democratie: een door de meerderheid gekozen leider kan de democratie ondermijnen. Instituties en kritiek door journalisten en de intelligentsia zijn de weerbaarheid van de democratie. Als zelfs intellectuelen de gevaren van populisme onderschatten, wordt populisme des te gevaarlijker.

Müller ziet een populist als Trump niet als een excentrieke eenling, maar als een vertegenwoordiger van een bredere stroming van populisme die als een olifant door de porseleinkast van de democratische wereld raast. '*Populism is something like a permanent shadow of modern representative democracy and a constant peril.*' (p. 11) Müller analyseert populisme en hij doet aanbevelingen hoe ermee om te gaan. Er zijn twee

zaken die belangrijk zijn bij populisme. Ten eerste, populisme is niet zo onschuldig als het soms lijkt. Hoewel populistische politieke partijen meedoen met verkiezingen, hebben ze een sterke antidemocratische tendens. Als populistten de macht krijgen, lopen de democratie en liberale vrijheden gevaar. Ten tweede: wat kan er gedaan worden om populisme tegen te gaan en om de liberale democratie weerbaar te houden of te maken?

Ook politiek filosoof Dirk Verhofstadt waarschuwt in zijn boek *Dagboek 1933* (2022) voor de gevaren van (extreemrechts) populisme. Uit het feit dat hij de nazivergelijking maakt, blijkt dat Verhofstadt bepaald niet naïef is als het om populisme gaat: hij meent dat het een groot gevaar vormt voor de democratie. Als remedie roept hij op om een cordon sanitaire aan te leggen rond populistten en populistische partijen, niet alleen binnen de politiek, maar ook in de journalistiek en cultuur. Verhofstadt roept op om absoluut niet samen te werken met extreemrechts en hen geen podium te bieden in kranten of de media.

Müller deelt de bezorgdheid van Verhofstadt over het potentieel gevaarlijke extreemrechts, maar meent dat je, zolang er sprake is van een democratische methode, kiezers serieus moet nemen. Müller pleit dus wel voor samenwerken met populisten en voor blijven proberen hen tot redelijk en liberaal democratische standpunten over te halen.

Müller spreekt over de boosheid, teleurstelling en het ressentiment van aanhangers van populisten die worden aangetrokken tot deze partijen wegens hun onvrede met de huidige politiek. Hij betoogt dat de burgers serieus genomen moeten worden, juist door de niet-populistische partijen en dat deze boze burgers niet weggezet moeten worden als gestoord of idioot. Er is een *‘basic duty to engage in reasoning.’* Dat klinkt mooi, maar denk aan de gele hesjes in Frankrijk, de boze boeren in Nederland, de wereldwijde kolonnes van wappies en dan wordt samenwerken met of zelfs luisteren naar wel heel moeilijk. De boze boeren rijden hun reuze tractoren als tanks dreigend richting de opposenten. Dan is het moeilijk praten. De wappies gaan zich te buiten aan geweldsdreigingen richting politici. De gele hesjes gaan rellend over straat.

Een aspect dat Müller naar voren brengt, is dat complottheorieën die moeten aantonen dat de elites een geheime agenda hebben, een intrinsiek onderdeel zijn van populisme en niet er toevallig bij hangen. Baudet en Trump grossieren in de meest absurde complottheorieën. Ook komen ze nooit terug op eerdere uitspraken wanneer blijkt dat die pertinent onwaar zijn. Populisten claimen het gelijk en dat is sowieso het tegendeel van wat de ‘elite’, dat wil zeggen de gevestigde politieke orde, vindt. Populisten zijn recalcitrante dwarsliggers. Dat kan af en toe verfrissend zijn, maar doordat zij waarheid ondergeschikt hebben gemaakt aan hun politieke belangen, vormen zij een bedreiging voor de liberaal democratische rechtsstaat. Het is frappant dat hoe bont de populistten het ook maken, er altijd een aanhang lijkt te blijven. Populisten meten met twee maten: zij zijn zeer veroordelend over misstappen van hun opposenten (de elite), maar als zij zelf worden gewezen op hun eigen veel voorkomende misstappen, wuiven zij die lachend weg.

Müller wijst erop dat populisme meer een politieke stijl is dan dat er een duidelijke politieke ideologie achter zit. Het gaat populistten om de macht. De inhoud van een populistisch partijprogramma hangt af van de grillen van de leider, al zijn er wel enkele algemene punten aan te wijzen die je bij veel populistische partijen ziet: nationalisme, protectionisme, traditionalisme, conservatisme en anti-immigratie politiek. Simplisme is kenmerkend voor populisme. Zij doen het voorkomen dat zij eenvoudige oplossingen hebben en zullen doorvoeren. Socioloog en liberaal politicus Ralf Dahrendorf stelde het zo: *Populism is simple; democracy is complex.* Populisten roepen

wat zij denken dat hun kiezers willen horen, terwijl (serieuze) politici rekening moeten houden met haalbaarheid, feiten en onderhandelen. In een debat komen populistten daadkrachtig over met hun simplistische oplossingen, ze winnen het van de genuanceerde en terughoudende politici.

In populistische partijen, zo betoogt Müller, is er geen ruimte voor pluralisme, de leider bepaalt de koers en de inhoud. Er is ook geen (echte) democratie in populistische partijen omdat de leider een centrale rol speelt. Intern heerst er een autoritaire bestuursstijl. Dissidenten worden *kalltgesteld*.

Populisme is niet onschuldig, stelt Müller. Populisten zoeken niet naar constructieve oplossingen om in een pluralistische samenleving er samen het beste van te maken. Integendeel, populistten willen conflicten en tegenstellingen op de spits drijven en er wordt gehint op een burgeroorlog om af te rekenen met de vijand (‘linkse ratten’). Populisten dramatiseren de politieke situatie en zien overal een diepe crisis of een samenleving in verval

die toe is aan een renaissance (het ‘wetenschappelijk’ bureau van FVD heet dan ook niet voor niets ‘Renaissance Instituut’). Populisten gooien olie op het vuur van de polarisering.

Een punt dat Müller niet maakt, maar dat geheel in lijn met zijn betoog ligt, is de rol van (rechtse) intellectuelen die vallen voor de sirenenzang van het (rechts)populisme. Er zijn

intellectuelen die het opnemen voor (rechtse) populistten. Hier zijn twee categorieën te onderscheiden: zij die werkelijk menen dat de populistten het bij het juiste eind hebben (de *true believers*) en zij die menen dat populisme beter is dan het alternatief en die daarom de misstappen van de populistten wel door de vingers willen zien en blijven zien. De eerste categorie is hopeloos; de tweede categorie is tragisch: zij zijn de ‘nuttige idioten’ van de (rechtse) populistten. Zij zien liever Donald Trump dan Hillary Clinton, liever Thierry Baudet dan Sigrid Kaag. Deze nuttige idioten zijn zo zwaar teleurgesteld in de inherente tekortkomingen van de liberale democratie dat zij hunkeren naar radicale verandering. De linkse politiek blijft ook maar weggijken bij het toenemende probleem van immigratie en integratie en links blijft weggijken bij de problematische verhouding van islam met de democratische rechtsstaat. Maar de nuttige idioten spelen een gevaarlijk spel. In hun ressentiment tegen de gevestigde orde, flirten zij met – en ondersteunen zij – een autoritaire antidemocratische stroming. Deze nuttige idioten focussen zozeer op alles wat er mis is in de democratische politiek, dat zij een blinde vlek hebben voor alles wat hun leider voorheeft. Wat zou een populistische leider moeten doen om een nuttige idioot van gedachten te laten veranderen? Als daar geen antwoord op is – wat zo lijkt te zijn – dan is er sprake van blinde volgzzaamheid.

Wat moeten we volgens Müller aanvangen met populistten? Dit is wat hij betoogt: *“Zolang populistten zich aan de wet houden - en niet bijvoorbeeld aansporen tot geweld - zijn andere politici (en mensen van de media) tot op zekere hoogte verplicht om met hen het gesprek aan te gaan. [...] Praten met populistten is echter niet hetzelfde als praten zoals populistten.”* (p. 84)

Bedoelt Müller nu dat er debat en dialoog met populistten moeten komen of dat de onderwerpen die populistten opvoeren, serieus genomen moeten worden? Dat laatste kan ook zonder direct met populistten in debat te treden. Gelet op de manier waarop populistten dat doen – demoniseren van de opponent, complottheorieën inbrengen, feiten niet serieus nemen – lijkt me het juist goed om populistten in hun sop gaar te laten koken. Wat wel belangrijk is, is om de aangekaarte problemen (met name immigratie) serieus te nemen.

Populisme is niet zo onschuldig als mensen denken. Er zijn mensen die populisme in de politiek wel leuk vinden om de boel eens op te schudden. In de media doet popu-

lisme het goed. Trump slaagde erin om (bijna?) dagelijks in het nieuws te komen, juist door zijn debiliteit en grofheid. Populisme en (sociale) media versterken elkaar. Populisme is veel spannender dan de traditionele politiek. Zo kapen populistten de aandacht voor zichzelf.

In Rusland en China zijn twee wereldvrede bedreigende dictators aan de macht. We staan mogelijk aan de vooravond van nieuwe oorlogen en een mogelijke derde wereldoorlog. De dreiging van een atoomoorlog neemt toe. Gaat de liberale democratie die in 1989 zo'n glanzend vooruitzicht had, weer ten onder? Veel hangt af van of de overgebleven liberale democratieën zichzelf in stand kunnen houden. Populisten kiezen echter partij voor Poetin. Ik zeg het dan nog maar eens expliciet: laat je niet verleiden door de gevaarlijke beloftes van populistten. Kom bij zinnen. Koester de liberale democratie. Democratie is werk aan de winkel om er met politieke tegenstanders samen het beste van te maken. Het laatste woord is aan Müller: *“Populisten moeten bekritiseerd worden om wat zij werkelijk zijn - een reëel gevaar voor de democratie.”* (p. 103)

Vrijheid, rechten? Graag, maar wel alleen voor ons!

door **René van Elst**

Er bestaat in onze kring verschil van mening over of we ons zorgen moeten maken over de ongeorganiseerde stroming of beweging die wel met 'woke' wordt aangeduid. Er zijn echter concrete organisaties die een heel ander gedachtegoed vertegenwoordigen en waarvan het optreden voor ieder van ons zorgwekkend moet zijn. In nummer 2022-05 (pag. 14) schreef ik al over een samenwerkingsplatform van gelijkgestemden, die een op katholieke grondslag geregeerd Europa als ideaal hebben, **Agenda Europe**. De leden doen lobby-achtig werk in verschillende landen. Gestreefd wordt naar wetgeving tegen o.m. abortusvrijheid, 'sodomie', echtscheiding en stamcelonderzoek. Natuurlijk allemaal vanuit het idee dat een zeker opperwezen ernstige bezwaren zou hebben tegen die zaken.

Inmiddels heb ik informatie gevonden over een andere organisatie, die zo ongeveer vanuit hetzelfde gedachtegoed opereert, maar dan op evangelische grondslag, namelijk **ADF International (ADF)**. In een persbericht van 8 december 2022 meldde die organisatie verheugd dat de EU na drie jaar nu eindelijk

een speciale afgevaardigde (*envoy*) heeft benoemd voor het bevorderen van vrijheid van godsdienst of geloof buiten de EU, namelijk de vroegere Belgische diplomaat, kabinetschef en minister van Staat baron Frans van Daele. Hieraan werd toegevoegd dat voorstanders van godsdienstvrijheid deze ontwikkeling verwelkomen, terwijl de vervolging van christenen wereldwijd toeneemt.

In dit laatste klinkt al door dat godsdienstvrijheid voor christenen bij de ADF op de eerste plaats komt. Het is een *op geloof* [lees 'christelijk geloof'] *gegrondveste (faith-based)* advocatenorganisatie voor juridische bescherming van fundamentele vrijheden en voor promoten van de inherente waardigheid van alle mensen. De organisatie treedt op in rechtszaken over de hele wereld, onderhoudt contacten met wetgevende instanties en stimuleert/instrueert toekomstige leiders met het oog op veranderingen voor de komende generaties. Een voorbeeldje: in 2021 heeft de organisatie successen geboekt bij het bestrijden van beperkingen op kerkdiensten tijdens de COVID-19 pandemie. Er worden echter ook diverse voorbeelden van hulpverlening – inderdaad aan christenen – genoemd waar men geen bezwaar tegen kan maken.

Right to life

Een centraal punt voor ADF is het *Right to Life*. Ze schrijven over euthanasie: *'Zodra we de deur openzetten naar opzettelijk doden (intentional killing), is er geen logisch eind-*

punt. Dit is niet alleen een hypothese. In landen als België en Nederland zijn euthanasiegevallen sinds de legalisering een factor honderd in aantal toegenomen. Dat hier een verkeerde voorstelling van zaken wordt gegeven, gekoppeld aan een hellend-vlak-drogreden, is duidelijk. Voorts worden gevallen genoemd van abortus-tegenstanders (pro-lifers) die van de ADF juridische steun krijgen. Een voorbeeld, waarin ook een verkeerde voorstelling van zaken wordt gegeven: een Engelse vrouw [foto op p.26] kreeg steun, omdat zij gearresteerd en aangeklaagd zou zijn voor de 'denkmisdaad' van stil bidden. Uit de kleine lettertjes verderop blijkt, dat zij dat deed bij een abortuskliniek, in een verboden zone, voor de vierde keer. Natuurlijk is zij niet opgepakt voor het stil bidden, maar voor het intimideren van ongewenst zwangere vrouwen die hulp zoeken.

Mijn indruk uit de informatie op de website <https://adfinternational.org/> (waar niet op te vinden is waar de letters ADF voor staan) was dat de ADF minder bedreigend is dan Agenda Europe. Tegen gratis rechtshulp kan moeilijk bezwaar gemaakt worden, ook al komt die vanuit een bepaalde hoek. Collega Maarten Gorter heeft mij er echter op geteend dat er heel wat meer vastzit aan de ADF. De engstalige Wikipedia wijdt er een uitgebreid artikel aan. Ik vertaal hier een deel daarvan, plaatselijk ingekort:

De Alliance Defending Freedom (ADF, voorheen Alliance Defense Fund) is een Amerikaanse conservatieve christelijke juridische belangenbehartigingsgroep, die zich inzet voor het inperken van rechten voor LGBTQ's, voor het versterken van christelijke praktijken binnen openbare scholen en bij de overheid en voor het verbieden van abortus. De ADF heeft zijn hoofdkantoor in Scottsdale, Arizona, met vestigingen in onder andere Washington, D.C. en New York. De wereldwijde tak, Alliance Defending Freedom International, met hoofdkantoor in Wenen, Oostenrijk, is actief in meer dan 100 landen. ADF is een van de best georganiseerde en invloedrijke christelijke juridische belangengroepen in de Verenigde Staten, gezien zijn budget, behandelde zaken, netwerk van geallieerde advocaten en connecties met belangrijke leden van politiek rechts. Deze omvatten rechter Amy Coney Barrett van het Amerikaanse Hooggerechtshof en hooggeplaatste Republikeinen zoals voormalig vicepresident Mike Pence, voormalig procureurs-generaal William Barr en Jeff Sessions, en senator uit Missouri Josh Hawley (echtgenoot van ADF topadviseur Erin Hawley). ADF-advocaten hebben een aantal zaken voor het Hooggerechtshof bepleit, onder meer over religie op openbare scholen, over de Affordable Care Act, over de legalisering van het homohuwelijk, over het recht van ondernemers om geen diensten te verlenen voor homohuwelijken en over bidden voor stadsvergaderingen. Ze schreven ook de modelwetgeving voor de anti-abortuswetgeving van Mississippi, waardoor ze belangrijke spelers werden in de zaak Dobbs v. Jackson Women's Health Organization, die ertoe leidde dat het sinds vijftig jaar bestaande recht op abortus vervallen werd verklaard.

Het Southern Poverty Law Center (SPLC) wijst ADF aan als een anti-LGBT-haatgroep en beschrijft deze als "een van de meest invloedrijke groepen die de aanval van de Trump-regering op LGBTQ-rechten vormen". De ADF heeft gewerkt tegen de decriminalisering van homoseksuele

handelingen, de legalisering van het homohuwelijk en het verbod op discriminatie op basis van seksuele geaardheid en genderidentiteit.

De ADF werd in 1993 opgericht door leden van de evangelische christelijke rechtse beweging om te voorkomen wat de oprichters zagen als bedreigingen voor de religieuze vrijheid in de Amerikaanse samenleving. Een van de eerste oprichters en de eerste voorzitter, CEO en Chief Counsel van de ADF was Alan Sears. Sears is beschreven als "een felle kruisvaarder tegen pornografie".

Ik merk op dat Amy Coney Barrett katholiek is; kennelijk weten katholieken en protestanten elkaar te vinden als het om dit soort zaken gaat.

Uiteraard kan ik zo'n Wikipedia-tekst alleen maar doorgeven voor wat-ie waard is. De ADF heeft een eigen website, <https://adfflegal.org/>, waarop zij zich noemen "the world's largest legal organization committed to protecting religious freedom, free speech, marriage and family, parental rights, and the sanctity of life." Mooi klinkende woorden voor een ideologie van onderdrukking van rechten en vrijheden van andersdenkenden... Op de website komen, niet onverwacht en in voorspelbare zin, ook onderwerpen als gender-transitie en hulp bij zelfdoding aan de orde. Het zou te ver voeren om hier meer in detail te gaan; ik reik u dit aan als onderwerp voor zelfstudie.

In 2021 publiceerde het Global Project Against Hate and Extremism een rapport op basis van documenten die laten zien hoe de ADF zijn anti-LGBTQ+, anti-vrouwen en anti-abortus-agenda doordrukt in Oost-Europa, deels door allianties aan te gaan met extreemrechtse groeperingen en politici, van wie sommige ook ideeën over blanke suprematie aan hun volgelingen opdringen. Meer hierover op: <https://globalextrmism.org/post/new-gpahe-report-u-s-based-alliance-defending-freedom-pushes-anti-lgbtq-and-anti-woman-agenda-around-the-world/>.

Wie het over conservatieve christelijke organisaties heeft, denkt natuurlijk ook aan de internationale katholieke organisatie van (het) Opus Dei (het werk Gods); er is verschil van mening over of die organisatie wel of niet (politieke) macht nastreeft; ik volsta ermee om wat dit betreft te verwijzen naar het desbetreffende Wikipedia-artikel.

Christenen en reactionairen

Ook in eigen land bestaat een conservatieve katholieke organisatie, namelijk de stichting **Civitas Christiana** (CC), wat zoiets als christengemeente betekent. Ze werken vanuit Veenendaal. De CC bestaat sinds 2014 en laat ons op haar website weten: "Civitas Christiana vecht voor de overwinning van de christelijke tradities, het gezin en de vrijheid van Nederland." Ze zijn tegen wat zij noemen het oprukkende multiculturalisme, de gender ideologie, de cultuur van de dood en de seksualisering van kinderen. Ze vinden er tenminste geen doekjes om. Het streven is Nederland terug te brengen tot zijn christelijke wortels en ze huldigen de principes van traditie, familie en privé-eigendom, "waarden die geworteld zijn in zowel de Natuurwet als de Goddelijke Openbaring." Lees: anti-revolutie, anti-abortus en anti-homo. Met familie wordt eigenlijk het gezin bedoeld. Met klimaatmaatregelen (stikstofpolitiek, onteigening van boeren) en asielbeleid hebben ze ook weinig op. CC voert "campagnes" – elk met een eigen website – met namen als 'Gezin in gevaar' en 'Stirezo Pro-Life'. Zij beschouwen zich als verdedigers van het ongeboort kind en het gezin tegen aanvallen van 'gender-ideologie' en 'lhb-t-dictatuur'. Hun aanhangers gaan daarvoor ook de straat op, bijvoorbeeld

met acties bij abortusklinieken. In 2018 leidden protesten tegen reclameposters van Suit Supply, die als homopropaganda werden beschouwd, ertoe dat Suit Supply zijn reclame aanpaste. (Dat men voor homoseksualiteit propaganda zou kunnen maken is een – ook bijvoorbeeld in Oost-Europa verkondigd – waanidee; het zou net zoiets zijn als propaganda maken voor linkshandigheid of roodharigheid.)

Het gezicht van CC is de ondernemer Hugo Bos (initiatiefnemer, secretaris en algemeen manager), die vrijgemaakt-gereformeerd was, maar tot het katholicisme bekeerd is. Het Nederlands Dagblad (van 10 februari) meldt dat hij niet vindt dat hij polariseert, hij zegt: 'Ik vertel gewoon hoe God het ziet.' (De rest van het artikel kan ik als niet-abonnee niet lezen.) Dat is precies het probleem: al die mensen die niet alleen zeker weten dat God bestaat, maar

ook nog precies weten wat hij wil. En dat hij dat van *iedereen* wil. Uit een via Blendle wel gelezen ND-artikel van 7 februari weet ik dat **◀Bos** inspiratie voor de oprichting heeft opgedaan bij de door de Braziliaan Plinio Corrêa De Oliveira in 1960 opgerichte en inmiddels internationale beweging *Tradição, Família e Propriedade* (dat zijn de hierboven al genoemde drie principes). CC is onderdeel van die beweging;

boven Bos staan drie buitenlandse oudgedienden; de voorzitter is de Duitse hertog Paul van Oldenburg, die ook directeur is van de lobbygroep *Fédération Pro Europa Christiana*, die al jaren probeert een conservatief stempel op Europees beleid te drukken.

De eerste CC-actie was een flyer in De Telegraaf, die doorverwees naar een petitie 'Red Zwarte Piet'. Deze actie werd uitgevoerd door de campagne 'Cultuur onder Vuur', die ernaar streeft om ook niet-gelovigen te bereiken met thema's, zoals klimaat en asielproblemen, die een breed publiek aanspreken. Het grootste deel van de sympathisanten van deze campagne is populistisch rechts tot extreemrechts. Er is ook een kruisbestuiving met Forum voor Democratie.

Interessant is hoe CC door handig verspreiden van flyers in kranten een enorme database van mail-adressen van sympathisanten en belangstellenden heeft weten te vullen en ook van donateurs, die hebben gemaakt dat de stichting goed bij kas zit.

Recent kwam de CC in het nieuws door een hetze tegen de aanwijzing van de auteur Pim Lammers (1993), die door het CPNB werd uitgekozen om het kinderboekenweekgedicht te schrijven. Een anonieme meneer 'Vrederijk' op de site Reactionair.nl – <https://reactionair.nl/artikelen/over-pim-lammers/> – verklaarde hem ongeschikt als auteur van kinderboeken (hij heeft er diverse geschreven), want hij zou pedofilie propageren en hij had openhartig geschreven over zijn eigen seksuele ervaringen. Wat de pedofilie betreft, dat sloeg op een verhaal van Lammers uit 2016 getiteld *Trainer*, te vinden op de website De Optimist: <https://www.deoptimist.net/2016/08/trainer/>.

◀Lammers zou geobsedeerd zijn door kinderen en seks. En hij is nog homo ook – een *sexual suspect* dus. De christelijke actiegroep Gezin in Gevaar (onderdeel van de CC) startte een petitie, omdat Lammers een "pedofilieschrijver" zou zijn. En Wybren van Haga (Groep Van Haga) stelde Kamervragen, omdat het verhaal

volgens hem kindermisbruik verheerlijkt (hij stelde daarbij dat Nederland al jaren in verband wordt gebracht met pedofielen-netwerken). Influencers als zangeres Monique Smit lieten zich voor het conservatieve karretje spannen, maakten Lammers uit voor viezerik en eisten dat het CPNB verantwoordelijkheid zou nemen om kinderen en samenleving te beschermen. Het CPNB hield voet bij stuk, maar Pim Lammers kreeg doodsbedreigingen en trok zich terug.

In een NRC-artikel van 7 februari staat dat 'Vrederijk' er een is uit een uiteenlopende groep schrijvers: reactionairen, traditionalisten, christenen en moslims, die strijden tegen wat genoemd wordt de 'ultraliberale orde en hegemonie'. Zij zijn tegen onderwijs waarin 'jezelf zijn' vooropstaat en waarin kinderen 'worden losgeweekt van hun ouders', tegen lhbt-onderwijs en Pride-vlaggen. Ze gaan ervan uit dat wie homoseksualiteit accepteert, ook pedofilie normaal maakt (moet ik hier nog zeggen dat dat onzin is?) en vinden het kwalijk dat kinderen op jonge leeftijd al worden blootgesteld aan vraagstukken rond seksualiteit en gender-identiteit. Het is niet verwonderlijk dat er connecties zijn met complotextremisten, die spreken over pedofielen-netwerken. Roxane van Iperen geeft in het bedoelde artikel als haar indruk dat de reactionaire beweging bestaat uit mensen die vinden dat de witte, heteroseksuele, nationalistische, op christelijke leest geschoeide bevolking in gevaar is.

De moraal van het verhaal?

Dat religie, conservatisme en achterlijkheid *in sexualibus* hand in hand gaan is geen nieuws. Het internet maakt dat het voor conservatieven veel makkelijker is dan vroeger om elkaar te vinden in 'tegenbewegingen' (waarover ik het had in mijn stukje in nr. 2022-05). Daar staat uiteraard tegenover dat ook progressieven en vrijdenkers en dat soort volk ☺ elkaar makkelijker kunnen vinden. Je zou willen dat wij een organisatie waren met de mankracht en middelen om in die context meer van ons te laten horen. Het bovenstaande maakt duidelijk wat het precies is waar wij ons sterk tegen zouden moeten maken. Wij zouden zulke organisaties moeten bestrijden. Het is mogelijk om via het internet knuppels in het hoenderhok te gooien, zo'n tekst als van 'Vrederijk' laat dat zien. En allerlei 'influencers' laten dat zien. Maar het is ook duidelijk dat dat moed vereist; meer moed – laat ik eerlijk zijn – dan ik zelf heb. Zo'n gegooide knuppel kan terugkomen op je eigen hoofd...

Zelfeuthanasie

door **Anton van Hooff**

NRC publiceerde op 11 februari het aangrijpende verhaal van Lies Jonkmans zelfgekozen dood. Het middel X, waaraan ze was gekomen op advies van de Coöperatie Laatste Wil, bracht wel onherroepelijk het levenseinde, maar ten koste van aanzienlijk lijden. Het was geen 'goede doding', *euthanasia* in het Grieks. Middel X is haast letterlijk een paardenmiddel en niet de 'pil van Drion'.^[1]

Mevrouw Jonkman wilde onder geen beding afhankelijk zijn van het oordeel van een euthanasie-arts. Zij wilde zelf uitmaken of haar lijden uitzichtloos en ondraaglijk was. Ze dacht met dat middel X de gewenste regie in handen te hebben.

Helium als exit

Voor 'zelf-euthanasie' bestaan echter zachte methoden, die door Boudewijn Chabot in het boek *Auto-Euthanasie. Verborgene Stervenswegen in gesprek met naasten* worden onthuld. Samen met Stella Braam schreef hij het boek *Uitweg*, waarin een bepaalde 'exit' wordt aanbevolen, te weten die met behulp van helium. Chabot heeft zelfs een dvd over die uitweg geproduceerd. Ook Stichting De Einder geeft op haar webstek de nodige instructies voor het gebruik van dat ballongas.

Niet alleen zorgt deze methode voor een snelle dood zonder lijden of braken, zij vergt nog wel zoveel voorbereiding dat niemand haar in een opwelling kan toepassen, een risico dat steeds als bezwaar tegen 'de pil van Drion' wordt aangevoerd.

Hulp bij eigendoding strafbaar maakt

Ook bij deze methode zou enige hulp nuttig zijn, maar die mag van de strafwet volgens artikel 294.2 niet worden gegeven. Heel merkwaardig eigenlijk: eigendoding of een poging daartoe is sinds de Napoleontische wetgeving op het Europese continent niet meer verboden. Tevoren werden suïcidanten postuum gestraft met een eerloze begrafenis, confiscatie van goederen of bij overleven gevangenisstraf en boete. In het achterlijke Angelsaksische recht bleef in Het Verenigde Koninkrijk een zelfdodingpoging tot 1961 strafbaar, in Ierland zelfs tot 1994.

Ooit had Nederland een liberale rechtspraak in dezen. In 1859, sprak het Hoog Militair Gerechtshof de

aangeklaagde Dettemeijer vrij die samen met zijn geliefde 'wit poeder' had geslikt. Zij stierf, hij overleefde, maar werd toen beschuldigd van moord. 'Maar,' zeiden de wijze rechters van de negentiende eeuw, 'als zelfmoord niet strafbaar is, is hulp daarbij het ook niet.' De ethisering van de strafwetgeving bracht in

1886 artikel 294.2 in het wetboek: 'Hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verschaft, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie.' Enigszins bizar is dan weer dat de helper bij een niet geslaagde suïcidopoging vrijuit gaat. Het nieuwe artikel werd in de Memorie van Toelichting indertijd gemotiveerd met 'eerbied aan het menselijke leven in het algemeen verschuldigd.'

Hulp bij een andere exit

Die eerbied geldt niet voor een exit van een andere orde, ontsnapping uit de gevangenis. Jeroen ten Voorde, 'onze' hoogleraar op de bijzonder leerstoel Leo Polak voor rechtsfilosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen, gaf me maar die parallel van een geval waarin de daad zelf niet strafbaar was, maar hulp daarbij wel. Ontsnappen mag, mits natuurlijk niemand slachtoffer wordt, maar hulp daarbij is wel strafbaar, ongeacht of de ontsnapingspoging lukt of niet.

Natuurlijk moet het misdadig aanzetten tot of helpen bij eigendoding, bijvoorbeeld om aan een erfenis te komen, strafbaar blijven, maar het wettelijk verbieden van hulp bij een zachte zelfgekozen dood is een anomalie als schending van het recht op zelfbeschikking. Maar ja, voorlopig moeten vrije mensen maar de doe-het-zelfmethodes zoals die met helium gebruiken.

[1] Voor de jonge lezertjes: in 1991 stelde Huib Drion (1917-2004), tot 1984 vice-president van de civielrechtelijke kamer van de Hoge Raad, zich een middel voor waarmee een hoogbejaarde (boven de 75) die klaar was met het leven, zich op humane wijze de dood kon bezorgen.

Toveren met Harry Potter gecancelled?

door Maarten Gorter

Van populaire schrijfster naar paria

Toen ik nog op de lagere school zat in 2001, brak een hevige strijd los tussen de scholieren die in kamp Lord of the Rings of kamp Harry Potter zaten. In dat jaar kwam namelijk zowel de eerste Lord of the Rings film als de eerste Harry Potter film uit. Er kwam maar geen einde aan de eeuwige discussie welke nu beter was, het is natuurlijk ook lastig om te kiezen, beide boekenseries be-geven zich op het gebied van fantasy en ze hebben elk 600 miljoen(!) exemplaren verkocht maar ook de films brachten miljarden op. De schrijver van The Lord of the Rings; de Brit J.R.R. Tolkien (1892-1973), is al 50 jaar niet meer onder ons. De evenals Britse J.K. Rowling, de schrijfster van de Harry Potter boeken, is echter nog springlevend met haar 57 jaar. Lange tijd stond Rowling bekend als een progressief iemand die graag met haar tijd mee wilde gaan. Zo heeft zij verklaard dat een van de personages in haar boeken homoseksueel is en ook "mag" een blank hoofdpersonage door een zwart iemand worden gespeeld in een musicalversie van haar boeken. Rowling kreeg daarom nog weleens kritiek uit christelijk-conservatief Amerika en enkele openbare scholen in de VS hadden haar boeken verboden omdat die zouden aanzetten tot "hekserij". Die verboden zijn trouwens vaak succesvol aangevochten. De progressief-liberale Rowling, die zich ook nog inzet voor het opvangen van vluchtelingen en tegen de Brexit en Trump, dacht altijd dat zij in het "goede" kamp zat totdat zij zich ging bemoeien met de transgender-discussie. Zij stoorde zich aan een medisch peer-review tijdschrift dat niet het

woord vrouwen gebruikte maar "mensen die menstrueren", in een tweet (die mij vooral satirisch overkwam) klaagde zij over het "uitwissen" van het vrouwzijn. Er kwam een stortvloed van kritiek op haar vanuit de transgender gemeenschap die haar uitmaakte voor een *terf*, dat staat voor transgender-exclusive

radical feminist, oftewel een feminist die tegen transgenders is. Er is geen consensus of het woord *terf* een scheldwoord is, Rowling zelf ziet het in ieder geval als een "misogyn scheldwoord". Kritiek op Rowling bleef aanhouden mede ook om-

Een Goblin die bij de Tvenaarsbank ('Gringotts') werkt.

dat zij zich over het onderwerp bleef uitspreken soms zelfs een tikkeltje provocerend door transvrouwen "mannen in jurken" te noemen. Een aantal bekende acteurs van de verfilming van haar boeken spraken zich tegen haar uit en zij werd buitengesloten bij de 20-jarige reünie van de eerste film. Recent nog sprak Rowling zich uit tegen een wet aangenomen door het Schotse parlement die mensen het recht geeft hun geslacht administratief te veranderen zonder doktersverklaring. Zij is bang dat mannen met slechte intenties hier misbruik van gaan maken door zich voor te doen als vrouw om zo toegang te krijgen tot vrouwenkleedkammers en blijf-van-mijn-lijf-huizen. Sommige experts op gebied van zedenmisdriften en juristen zijn kritisch over Rowlings interpretatie van deze wet, al heeft zij ook medestanders. Kritiek op Rowlings provo-

rende en alarmistische opvattingen is dan ook natuurlijk niet slecht, wel zijn dat alle doodsb bedreigingen die zij krijgt op twitter. Zo deelt zij op twitter regelmatig collecties van doodsb bedreigingen maar ook goedkeuringen van het huiselijk geweld en seksueel misbruik dat haar overkwam in haar eerste huwelijk.

Cancelen is soms ook promotie

Er zijn mensen die 25 jaar met liefde de boeken van Rowling lezen maar nu uit woede door de transgender-opmerkingen hun Harry Potter boeken verbranden.

Soms gaat dit zelfs zover dat ironisch genoeg Rowlings tegenstanders haar eigen creaties uit de Harry Potter boeken tegen haar gebruiken. In het Harry Potter universum, waar toveren centraal staat, heb je ook tovenaars die ouders hebben die zelf geen tovenaars zijn, deze worden door *pure-blood supremacist* tovenaars minachtend *mudbloods* (In de Nederlandse vertaling "modderbloedjes") genoemd. Rowling wordt door tegenstanders verweten dat zij ook een *pure-blood supremacist* is door mensen die niet als vrouw geboren zijn maar dit wel willen worden buiten te sluiten. Andere critici gaan echter ook creaties van haar verdacht maken zoals de Goblins; deze op Middeleeuwse Germaanse folklore gebaseerde wezens zijn in de Harry Potter wereld succesvol actief in de financiële wereld en leiden ook de Tvenaarsbank. Hun uiterlijk en connectie met geld zijn dan volgens critici het "bewijs" dat Rowling niet alleen "transfoob" maar ook "antisemit" is. Ook zijn critici van mening dat de zogenoemde Huis-Elven, die tovenaars vaak op vrijwillige basis tot de dood dienen, staan voor goedkeuring van slavernij. Al met al kan je zeggen dat de "woke" beweging Rowling wil "cancelen", soms ook met succes zoals bij de 20-jarige reünie. Al heeft haar uitgeverij laten weten dat zij haar niet laten vallen, wat niet gek is aangezien de miljoenen boeken die nog steeds verkocht worden, veel geld opbrengen. Wie ook Rowling niet heeft laten vallen is Warner Bros de filmstudio die eigenaar is van de Harry Potter-filmreeks en tevens games. Toen Warner Bros een nieuwe Harry Potter game aankondigde kwam er meteen een oproep uit de transgender-

en “woke” gemeenschap om dit spel te boycotten. Rowling verdient namelijk royalties als auteursrechtshouder van de Harry Potter franchise, verder is zij zelf niet betrokken bij de ontwikkeling van het spel. Nu heeft natuurlijk iedereen het recht om op te roepen tot een boycot, dit valt immers onder de vrijheid van meningsuiting. Al kan je er vraagtekens bij zetten dat de transgendergemeenschap de Harry Potter-boycot in één adem noemt met de boycot van Nazi-Duitsland in 1933 en de boycot van het apartheidsregime van Zuid-Afrika in de jaren 80. Helemaal bont werd het gemaakt door de financiering van Rowling een “genocide op transgenders” te noemen en zo de vergelijking met de boycot van Nazi-Duitsland te rechtvaardigen. Dat de emoties allemaal wel heel erg oplopen is duidelijk te zien, sommige grote fora op het internet, gericht op games, trokken dit niet meer en kondigden een verbod aan op discussies over Hogwarts Legacy (de naam van het spel, Hogwarts is de school voor toveren). In sommige gevallen werden mensen die daar kritiek op hadden van het forum verbannen voor “het ontkennen van transrechten”. De sterk moraliserende kritiek begon zich ook steeds meer te richten op mensen die niet meedoen aan de boycot. Zelfs mensen die zich tegen de woorden van Rowling uitspraken maar wel graag Hogwarts Legacy willen spelen kregen het verwijt van de “woke” gemeenschap dat zij niet deugen.

Deze manier van actievoeren doet mij denken aan de Rooms Katholieke Kerk die vroeger ook boeken op de Index van verboden werken plaatste; als je toch zulke boeken las, dan was je een ketter, zelfs als je katholiek was. Wellicht heeft de “woke” gemeenschap de taak van de kerk als “hoeder van de maatschappij” overgenomen. Woke bepaalt nu wat “duivels” is en wie niet deugt. Al is de macht van “woke”

niet zo sterk als die van de kerk vroeger, dat wordt alleen al bewezen doordat de boycot totaal mislukt is. Er kwam namelijk vanuit het “anti-woke” kamp een actie om juist het spel te kopen om de tegenstanders op de hak te nemen. Alle publiciteit die er over Hogwarts Legacy kwam heeft Warner Bros in ieder geval geen windeieren gelegd. Het spel heeft alle records verbroken en is al twaalf miljoen keer over de toonbank gegaan en het is pas begin februari van dit jaar uitgekomen. Ironisch genoeg komt Hogwarts Legacy nogal “woke” over, je kan namelijk kiezen uit 25 verschillende karakters die niet expliciet een geslacht hebben toegewezen gekregen en je wordt in het spel altijd met het genderneutrale “they” (hen) voornaamwoord aangesproken. Ook zit er een transgender personage in spel, al zien tegenstanders dit allemaal als een Rowling-complot. Je moet namelijk nog steeds in het spel aangeven of je bij de tovenaars of heksen op de kamer wil slapen (dus nog steeds seksesegregatie). Ook heeft de transvrouw in het spel de naam Sirona Ryan, de tegenstanders zien dit als het ultieme bewijs van “transfobie” de eerste drie letters van de voornaam zijn immers Sir (meneer) en de achternaam Ryan is een mannelijke voornaam. Vergezocht is het zeker, al moet je wellicht vergezocht zijn om bij de “woke” gemeenschap te horen.

De nagel aan de doodskist van de cancel culture?

Er is nu al discussie of het falen van de boycot van Hogwarts Legacy de nagel aan de doodskist is van de zogenoemde “cancel culture” Rowling heeft weer flink haar portemonnee gevuld met royalties en is zich niet minder gaan uitspreken over de trans-

De cover van Hogwarts Legacy

gender discussie. Wordt de macht van woke overschat? Word je wel daadwerkelijk gecancelled door de cancel culture? Moeten we ons niet op belangrijkere zaken richten? Allemaal serieuze vragen die aandacht verdienen, al zijn er wel degelijk echte verliezers door de Hogwarts Legacy rel. Onder de jeugd zijn namelijk streamers populair, dat zijn mensen die live games spelen op grote platforms als YouTube en Twitch en daar in contact staan via de chat met hun kijkers. Veel streamers willen graag Hogwarts Legacy streamen maar krijgen te maken met de boze “woke” en transgender gemeenschap die nu ook een boycot van het streamen van deze game eist. Er werden zwarte lijsten opgesteld van streamers die het spel spelen en de emoties liepen weer hoog op. Zo hoog dat er zelfs nu filmpjes te zien zijn van veelal jonge vrouwelijke streamsters die boze mensen in de chat hebben die vragen “waarom zij geen transrechten steunen” of soms zelfs “meewerken aan de genocide op transgenders”. Een aantal streamsters barstten in tranen uit en willen het spel niet meer streamen uit angst voor reacties. De cancel culture heeft dus wel degelijk nog slachtoffers gemaakt als het gaat om de Hogwarts Legacy boycot al kunnen we dat wellicht beter gewoon intimidatie noemen in plaats van “cancellen”. Wat zeker intimiderend is zijn alle doodsb bedreigingen aan het adres van Rowling, inclusief fotos van verbrande Harry Potter boeken met daarnaast een kogel en de tekst “jij bent de volgende”. Was het niet Heinrich Heine (1797-1856) die al waarschuwde: “hij die boeken verbrandt gaat uiteindelijk ook lijken verbranden”?

Dobby, een Huis-Elf.

DE AUTEURS EN VERTALERS VAN DIT NUMMER

Harry Ansems (1945) is rechtsfilosoof en evolutionist. Hij studeerde Nederlands recht en rechtsfilosofie aan de Universiteit van Tilburg en werkte als docent rechten aan de Fontys Hogescholen.

Stanley Bakker (Spakenburg 1970) is ondernemer op het gebied van cloud-oplossingen voor Sales, Marketing en Support. Sinds 2018 voorzitter van De Vrije Gedachte, en lid van de Vereniging tegen de Kwakzalverij. Op dit moment bezig met het behalen van een bachelor Psychologie aan de Open Universiteit.

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af*, *Beter weten - filosofie van het ecohumanisme* en *De vrolijke feminist*.

René van Elst (Amsterdam 1950) is gepensioneerd Human Resources medewerker, studeerde Sociologie en (deels) Rechten, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur, hoofdredacteur a.i., opmaker a.i.; donateur van Skepsis.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van De Vrijdenker, studeert Staatsrecht en is autodidactisch student op het gebied van geschiedenis en politiek, is actief in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte. Zijn nieuwste boek heet *Je hebt gewonnen, Galileëer*.

Jeroen Janssen (1957) heeft zowel doctoraal Theologie (godsdienstwetenschappen) als doctoraal Sociale Wetenschappen alsook een kandidaats Oosterse Talen en werkte achtereenvolgens in het onderwijs, de onderwijsbegeleiding, een jongerencentrum en bij de COA.

Jan Willem Nienhuys (Den Haag 1942) was universitair docent wiskunde (T.U. Eindhoven), is schrijver en vertaler en is secretaris van Skepsis en redacteur van Skepter.

Herman Reimes was als jongere een overtuigd christen fundamentalist. Ontkeerd tijdens zijn tewerkstelling in een psychiatrische inrichting (als gewetensbezwaarde dienstweigeraar). Werkzaam geweest als werktuigbouwkundig constructeur. Gaf na zijn veertigste regelmatig liederenrecitals als bariton. Als gepensioneerde ging hij schrijven over milieubehoud en religie en liet hij een vijftal boeken het licht zien, met als recentste *Realistisch omgaan met religie*.

Eelko de Vos (Den Haag 1971) is een kubernetes cloud-engineer, ex-bestuurslid van de stichting SF Report en de stichting Hoogbegaafd! en heeft aan de TU Delft gestudeerd met als afstudeerrichting Kunstmatige Intelligentie.

De kartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ("Gier").

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur

bereikbaar zijn.

- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen. Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijgedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijgedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden